

Sõjaasjanduse ajakiri

SÕDUR

№ 31.

Laupäeval, 8. augustil 1925.

VII aastakäik.

AJALOOLINE MÄLESTUSSAMMAS.

NAISSAARELE 1855 AASTAL MAETUD
INGLISE MEREVÄELASTE MÄLESTUSEKS INGLISE ADMIRALTEEDI POOLT PÜSTITATUD
MÄLESTUSSAMMAS

Nooremate ohvitseride abiellumise korra seadlus.

Silmaspidades: 1) et viimasel ajal juhtumisi on olnud, kus noored ohvitserid abiellumise tagajärjel raskesse majanduslisse seisukorda on sattunud, mis korralliku teenistuskohuste täitmise päale halvavat mõju avaldab, 2) et noorte ohvitseride palk kaugełki kahe inimese elatismiinumini ei ulata, maksev palgasüsteem aga perekonna inimestele kõrgemat palka ette ei näe, 3) et palgasüsteemi muutmine selles suunas lähemal ajal lootuseta näib olevat, otsustas Sõjaminister küsimust esialgselt lahendada sel viisil, et maksuma pannakse seadusandlisel teel kitsendus noorte ohvitseride abiellumise alal. Sellekohase seadluseelnõu päälkirja all „Nooremate ohvitseride abiellumise korra seadlus“, mis Kohtuministri ja Sõjanõukogu poolt hääks kiideti, esitas sõjaminister 16. juulil s. a. Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks.

Kuna vahepääl seadluseelnõu arvustust väljakutsus ajalehtede veergudel, siis käskis Sõjaminister eelnõu kohta ärakuulata ohvitseride kogude arvamised. Et seadluseelnõuga laiemaid ohvitseride ringkonde tutvustada, siis ei oleks üleliigne „Sõduri“ veergudel täielikult avaldada eelnõu ühes seletuskirjaga.

Nooremate ohvitseride abiellumise korra seadlus.

§ 1.

Abiellu astuja ohvitser aktiivteenistuses, kes kompani ülema ametkohast madalama palgaastmelise ametkohal teenib, või kes noorem kui 28 aastat, peab esitama tõenduse selle kohta, et tema ise omab pääle palga kindla sissetuleku, ehk tema tulevane abikaasa omab varanduse, mis kindlustab sissetuleku, vähemalt tema tegeliku palga ja kompani ülema palga vahe suuruses.

§ 2.

Ohvitser, kes eelmises §-is tähendatud tõendust ei suuda esitada, viiakse pääle abiellu astumist üle reservi, ohvitseride teenistuskäigu seadluse § 28 p. 7 korras.

Käesolev paragrahv on maksev ainult rahuajal.

Seletuskiri.

Ohvitseride abiellumise eelloa nõudmise seadluse maksmapanemise vajaduse põhjuseks on pütie ära

hoida noorte aktiivteenistuses seisvate ohvitseride raskesse majanduslisse kitsikusse langemist järelekaalumata abiellumiste tagajärjel.

Et sarnased juhtumised nooruse kergemeelsuse juures, kus perekonna ülevalpidamise kohustusi mitte küllalt tõsiselt ei võeta, enestega mitmesuguseid kaitsevæe huvidele kahjulikke väärnähtuseid kaasa tuues ette tulevad, ning et nende juhtumiste ära hoidmine palgaolude parandamise teel niipea võimalik ei näi olevat, siis tuleb paratamata maksuma panna äärmine abinõu — abiellumise kitsendus, olgugi et riiklises huvides loomulikum oleks ohvitseridele perekonna soetamise tingimusi igatpidi kergendada.

Kui aga arvesse võtta, et raske majandusline seisukord üheks mõjuvamaks teguriks on ohvitseride langemisel kuritarvidusteni, siis suurenevad need võimalused perekonna soetamisega veelgi, kuna perekonna ülevalpidamie arusaadavalt majanduslist kitsikust suurendab. Tuleb silmaspidada, et ohvitseril ei tohi puududa autoriteet alluvate ees ja vääriline ülevalpidamine seltskonnas. Sest ei või unustada, et riigivastaste elementide poolt hoolega jälgitakse ülevalpidamist ning igat juhust, mis vähegi nende pääle varju võib heita, riigi- ja kaitsevæe-autoriteedi mahakiskumiseks ära kasutakse. Sellepärast ei või ära öelda isegi sarnase äärmise abinõu tarvitusele võtmisest, nagu seda on abiellumise kitsendus, kui see osaltki aitab kaitsevæe huvidele kahjulikke väärnähtuseid ära hoida.

Silmaspidades abiellumise kitsenduse isikulisi vabadusi piiravat iseloomu, on pütitud esitatava seadluse mõjupiirkonda võimalikult vähendada, arvates selle alla kuuluvateks ainult kompani ülema ametkohast madalamatel palgaastmelistel ametkohtadel teenivaid ohvitseri, ja nendestki ainult neid, kes alla 28 aastat vanad, välja mines põhjendustest: 1) et kaitsevæe teenistusoludest tingitud komandeerimistel, kursustel jne. kõige rohkem noorematel ohvitseridel tuleb viibida, kuna nende teenistustasu kõige vähem lubab kanda majapidamiskulusid kahel pool, mis paratamata tekivad alalise teenistuskoha asupaigast ära olekutel, sest et sarnastel juhtumistel perekonda võimata on kaasa võtta; 2) et kompani ülema ametkoht enam-vähem püsivam on, ning et kompani ülema palk kuidagi juba 2—3 liikmelise perekonna elatismiinumile vastab; ja 3) et ohvitser vanemas eas tõsisemalt elu pääle vaatab ning selle tõttu perekonda soetades enam järelekaalumatuł ei talita.

Mis puutub küsimuse vormilisse külge, siis on eelnõu kavatsatud maksuma panna seadlusena, kui puht kaitsevæe teenistusest tingitud kitsendus, teenitusest vabastamise sanktsiooniga. Absoluutne keeld ohvitseridele loata abielluda, nagu seda tunneb Prantsuse ja endine Vene seadlusandlus, oleks vastolu meie abieluseadusega ning võiks sellepärast ainult seadusena maksmapandud saada. Et aga viimane põhiseadusega kokkupõrget sisaldaks, siis ei võiks sarnasel teel küsimuse lahendamist loata.

Kõike kokkuvõttes oleks käesoleva seadluse eelnõu maksmapanek mõjuvaks abinõuks noorte ohvitseride majanduslisel väljapääsematu seisukorda satumiste, eriti aga nendega kaasaskäivate väärnähtuste tekkimise võimaluste ärahoidmiseks.

Rännakute olenevus lennuväe tegevusest.

Lennuväe kui uue sõjariistliigi tarvitusele võtmine avaldab paratamatult oma mõju väeliikide senise tegevusviisi peale.

Olles enne ilmasõda veel alles algastmel, arenes ta sääli jõudsasti ja omas endale tähtsa koha teiste väeliikide seas. Päev päevalt kestab lennuväe aremine ja temaga arvestakse praegusel ajal rohkem, kui kunagi ennem, ennustades temale suurt tulevikku. Tehtakse ka õige fantastilisi oletusi: ollakse arvamusel, et tulevikus sõda maa pääl täitsa ära jääb, sest võimsalt arenev lennuasjandus ühenduses sõjakeemiaga teevad võimatiku igasuguse tegetsemise maa pääl. Ei ole kohta riigis, kuhu ei tungiks lennuvägi, hävitades mürgiste pommide allaviskamisega kõik elulised kesk-kohad, paraliseerides elu siseriigis, muutes kõrbeks territooriumi määratuid osi — kaovad piirid, kus lõpetab lahingväli ja algab seljatagune. Toonitatakse, et tulevikus sõda võib olla ainult õhus ja maa all.

Igatahes on siin kaldumus äärmusesse, sest ei tohi kunagi unustada, et iga uue võitlusvahendile leitakse ka vastuabinõu ja võitlus olemasolu eest kestab edasi. Seda on näidanud meile sõdade ajalugu ja ei ole põhjust oletada, et see tulevikus teisiti oleks.

Lennuväevastane tegevus areneb samuti jõudsalt. Püütakse leida uusi võitlusvahendisi, tarvitusele võtta väeosade liikumisel ja lahingtegevusel sarnaseid formatsioone, mis vastase lennuväe mõju vähendaksid kuni miinimumini. Loomulikult on siin asjast kõige enam huvitatud need riigid, kellel ühel või teisel põhjusel väikearvuline lennuvägi, või ta täitsa puudub.

Saksamaa, kellel praegusel ajal puudub lennuvägi sõjaliseks otstarbeks, nähes oma tulevikus vastases võimsa lennuväega Prantsusmaad, pöörab suurt tähelepanu lennuväevastase tegevuse pääle, otsides teid ja abinõusi, mil viisil vähendada viimase mõju. Hiljuti ilmunud raamatutes — V. Muff „Marschtechnische Fragen und Untersuchungen“ ja V. Pfeifer „Marschgliederung und Fliegerwirkung“ — käsitatakse rännakute läbiviimise tehnilist külge ja nende olenevust lennuväe tegevusest. Püütakse selgitada, milliste raskustega praegusel ajal seotud on rännakute läbiviimine vastase lennuväe tegevuse piirkonnas.

Toome siin kohal neist töist mõned huvi pakkuvad põhilised.

Varemalt olenes väeosade hargnemise aeg vastase kahurväe laskeulatusest ja seda võis alati enam-vähem kindlaks määrata. Tuleviku sõjas tabavad rännakud olevaid väeosi lennuväe pääletungid juba mitu päevateekonda enne maapääset kokkupuutumist vastasega, sundides neid hargnema.

Senini leidis võitlus aset lahingväljal kahes ulatuses — laiuses ja sügavuses, kuid nüüd on sinna juurde seltsinud kolmas geomeetriline mõiste — kõrgus. Säält alustavad vastase õhujõud pääletungi ja selle vastu peab end väeosi lennuväevastaste võitlusvahenditega ja vastavate formatsioonide tarvitusele võtmisega kaitsma. Lahing algab kolmandamas mõodus. Vastase kahurväe tegevusse astumisega areneb ta teises — sügavuses — ja lõpeb viimati esimeses — laiuses.

Kui tulevikus korda läheb, mis sugugi võimatu ei ole, õhuteel tugevaid löökosi vastase seljatagusesse paisata — kaotab tiib, seniste lahingute nõrk koht, oma tähtsuse ja esiplaanile kerkib seljatagune ja lahingvälja ümbritsev õhuala.

Kuid kuidas saada sellest üle, et lahingtegevuseks määratud väeosad ei kannaks kaotusi juba lahingväljale lähenemisel lennuväe tegevusmõju piirkonnas? Parimaks abinõuks osutub siin õine rännak. Kõik liikumised tulevad ette võtta ainult õõsi.

Juba ilmasõjas sündis suurte läbimurrete teostamise otstarbeks pääletungivate diviiside kohale toomine 50 klm. sügavusest ainult õõsi. Kuid tuleviku sõjas ei taha ometigi ükski võrdset relvastatud pooltest oma mobilisatsiooni ja vägede koondusi, iseäranis raudteid, ainult õõsi läbi viia ja sellega aega kahekordseks pikendada. Sõdivatel pooltel saab loomulikult püüde olema lennuväe kaugeluuret vastaspoole sügavusse teostada ka päeval, et selgusele jõuda tema mobilisatsiooni läbiviimise ja vägede koonduste üle. Samuti saab mõlemil poolel tahe olema pommitada vastase raudteid, eesmärgiga segada väeosade transpordeerimist.

Tekib võitlus õhus. Loomulikult on paremates tingimustes see, kellel ülekaal õhus. Ühe poole üleolek õhus piirab ka paratamatult vastaspoole lennuväe päevast tegevust. Nõrgema poole lennuvägi on sunnitud oma tegevust (kaugemaa luure ja pommipildumine sügavasse seljatagusesse) jätma õõsiks.

Sakslaste eneste kohta toonitab Pfeifer, et sarnane vilets seisukord, milles nad praegu lennuväe suhtes on, sunnib neid lennuväe kaugeluuret ja relvtegevust ette võtma ainult õõsi. Päeval — lennuväe lähedamaa, taktikaline luure. Edasi arvestab ta sellega, et tuleviku sõda leiab aset Saksamaa enda pinnal ja arvesse võttes praeguseaja enamiku lennukite lennukaugust, mis 450 klm. ümber (mõned ka enam), tuleb arvestada massilise pommipildumisega kõigis kohtades, mis asuvad sisemaal umbes 200 klm. kaugusel vastase lennujaamadest. Selle tagajärjena kõik liikumised raudteedel, kui mitte kogu riigis, siis vähemalt selles 200 klm. ribas, peavad sündima ainult õõsi. Kõige vähemalt ei või juttu olla sellest, et iga 5 minutis rong läheks, nagu see 1914 a. oli.

Rännakud koondusraionis ja operatiivseks lähenemiseks.

Vägede kogumist koondusraiooni ja samuti rännakuid operatiivseks lähenemiseks võib see pool, kelle ülekaal õhus, ka päeval ette võtta, sest tema liikumisi mitte ükski ei kaitse, vaid ka katab üleolek õhus.

Nõrgem pool peab omi operatiivseid rännakuid õõsi tegema ja päeval puhkama. Vastasel korral saavad kõik tema esialgsed operatiivsed kavatsused vaenlasele teatavaks. Udu pääle päeval suuri lootusi panna ei või, vaid tuleb arvestada sellega, et ta kaduda võib.

Operatiivsed liikumised pimedal õõl.

Selgitades diviisi liikumist rännakul, tähendab Muff, et diviisi liikumine ühes kolonnis nihästi päeval, kui ka õõsi reeglits olla ei tohi, sest juba diviisi rännakkolonnist moodustamine ja tema uuesti laialisaatmine puhkusasetuseks nõuab palju aega. Et aga võimalus oleks lasta diviisi liikuda mitmes kolonnis mitmel teel, selleks on tarvis diviisi lähenemise ja lahingribasid suurendada.

Viimase väitega ei taha Pfeifer peri olla, sest sarnane a priori arvestamine võib täielises vastuolus olla taktikaliste nõuetega. Taktika aga ei luba endale ettekirjutada. Ei või nii kergelt võtta lahingribade suurendamist (laiendamist), kui teadmata on, kui suured tulevikus diviisi lahingribad olema saavad, mis aga on leib kõrgema juhatuse operatiivsetest kavatsustest. F. u. G. § 286 on küll ette nähtud diviisile 3—4 klm. lahingriba, kuid vaevalt leidub ka Lääne-Euroopa ühendusteede võrgus kohti, kus selle maa pääl 2 teed on. Pfeifer, tugides selle pääle, et lahingribade laius on leib suurel määral diviisile juurde antud kahurväe arvust, mis positsioonisõja oludes umbes 1 patari 150 mtr. rinde pääle, soovib mitte lahingriba laiendamist, vaid asetamist enam sügavusse.

Kui arvesse võtta, et diviisi pikkus liikudes tihes kolonnis ühes voooriga 25—30 klm. on, siis loomulikult ei vasta see praegusaja liikumise nõuetele. Kuid sellest võiks kahte viisi üle saada.

Esiteks. Esimesel päeval liiguks 3 diviisile liikumiseks määratud piirkonnas ainult üks diviis, saades oma kätte 3 teed, mis võimaldavad temale liikumist 3 kolonnis. Teisel ja kolmandamal päeval järgnevad samuti teised 2 diviisi. Raskused siin juures oleksid: esimesel päeval diviisil liig lai rinne, mis juhtimist raskendab ja pärast tuleb kahurväe ümberpaigutust ette võtta, mis asjata aja kulu.

Teine võimalus ja vast parem oleks lasta iga diviisi liikuda omas lähenemisribas, kuid järkudena. Esimesel päeval üks rügement vastavate osadega ja järgmistel päevadel teised rügemendid. Sellega väheneksid kolonni pikkused kuni 9 klm.

Operatiivsed liikumised kuuvalgeil õil.

Siin tuleb kõige peält arvestada sellega, et lennuväele on kunstlikud teed hästi nähtavad. 1917 ja 1918 a. tulistasivad sügavasse seljatagusesse lennanud vaenlase lennukid sarnastes oludes kuulipildujatest igat üksikut vankrit, rääkimata siis veel 10 klm. pikkustest rännakolonnidest. Vaenlase lennuväevastane tegevus on öösi peaaegu võimata. Oma lahinglennukid juba päeval ei võta osa võitlusest alla 1000 mtr. lendavate lennukitega ja pääle selle on öösel lenduritel raske vahet teha oma ja vaenlase lennukite vahel. Helgiheitjate ja lennuväevastase kahurväe pääle tehniliselt nõrgalt varustatud pool on vähe lootusi ja nende tegevus öösi madalalt lendavate lennukite vastu on raskendatud liig kiirelt muutuva laskenurga tõttu.

Kui võimalikuks loetakse liikumist väljaspool kunstlike teid, siis on tarvilik selle maastiku päevane luure.

Võib olla, et lähem tulevik üdustamise abil võimaluse rännakolonni liikumist varjata niihästi öösel kui ka päeval, sest rännakolonni üdustamine on üldiselt kergem tervete lahingväljade üdustamisest. Seni aga, kui see küsimus tehniliselt lahendamata, peab nõrgem pool õhus leppima sellega, et tema operatiiv liikumiste salajasus teatavaks saab vastasele.

Kui lugeda, et kõik vooi vankrid liiguvad 100 mtr. vahedega, mis tarvilik selleks, et iga üksik allavisatud pomm neid ei hävitaks, siis saame diviisi vooi pikkuseks 160 klm., (Saksa diviisid umbes 1600 vankr.; 1600×100 mtr. 160klm) mis kohutav arv.

Kui oletame, nagu ülal tähendatud, et diviis võib liikuda 3 eselonis, siis kujuneb ikkagi vooi pikkus keskmiselt 50 klm. ja viimastel osadel tuleb kohale jõudmiseks kahe päeva rännak teha. Kõiki seda aja kaotust loeb Pfeifer paratamatuks. Jalgväele soovitab ta liikuda kahe mehena teine teisel pool teed, mille läbi vooridele tee täitsa vabaks jääb ja jalgväel võimalus

hästi varjuda on õhupäätetungi puhul teeäärseesse kraavi. Selle juures on tarvilik veel üksikute meeste vahet määrustikus ette nähtud 80 c/m. päält suurendada kuni 2 mtr. Arvesse võttes seda, et iga väeosa liikudes oma vooi juures mõlemal pool teed, vähem maad võtabkui vooi pikkus, siis jäävad veel väeosade meeskondade vahele vahed.

Taktikaline lähenemine.

Vana määrustik nõudis, et diviisi ratsavägi tuli jalgväest ainult nii kaugele ette saata, et ta sides oleks jalgväega. Sellest põhimõttest võib tulevikus kinni pidada ka õhus üleolev pool. Temal ei ole vajadust diviisi luureosi nii kaugele saata, et nad kaotaksid taktikalise liituvuse jalgväega. Kaugeluure on üldiselt lennuväe ja armee ratsaväe ülesanne.

Kuid õhus nõrgem olev pool peab sellega arvestama, et mitte ükski operatiivsed, vaid ka taktikalised lähenemised tulevad läbi viia ükski. Pääle selle seltsib taktikalise lähenemise juures lennuväele veel vastase kahurvägi. Kõigil neil põhjustel soovib Pfeifer nõrgemal pool oma luuresalka (2 esk. +1 jalgrat. komp.) kaugemale ette saata, kes luurab päeval ja puhkab öösel, millal temale ka diviis teatud lähedama maa pääle järele jõuab. Kui arvata, et sarnane luursalk küllalt tugev ei ole eraldatud olles kätte loomiseks, siis 12 kuulipilduja juurdeand annab temale küllaldase jõu kätte teostamiseks diviisi rindel.

Edasi teeb Pfeifer järgmisi kalkultatsioone: Prantslastel on praegusel ajal 120 luure, 96 pommipildumise ja 192 hävitajate üksust, igas 8 lennukit. Kui arvata iga pommipildumise lennuki kasulikuks kandejõuks 1000 klg., siis on 24.000 klg. pommide allapildumiseks 24 lennukit, või 5 üksust (üksusest ei ole kõik lennukid väljas). 24.000 klg. kogukaal on arvestatud järgmiselt: kolonni pikkus 10 klm.×300 mtr. laius ja iga 25 mtr. pääle laiuses ja sügavuses 1 pomm. See ga võiks prantslastel korraga 10 kohas (95 üksust) lähenevate diviiside 10 klm. kolonnid tule alla võtta ja hävitada. 24 lennuki tegevus 10 klm. pikkuse märgi vastu ei ole võimata, sest ilmasõjas oli olukordi, kus korraga kuni 40 lennukit tegutseisid.

Kõigi selle järeldusena tuleb võtta reeglits: päevane liikumine läbi viia mitmes väikeses kolonnis ja ainult väljaspool teid.

* * *

Need oleksid lühidalt küsimused ja raskused, milledega seotud rännakute läbiviimine nüüdseaja oludes, arvesse võttes lennuväe tegevust. Võib olla, on siin paljugi liig tumedates värvides kujutatud, liig ühekülgiselt valgustatud, arvestamata jättes paljud asjaolusid, mis lennuväe tegevuse pääle halvavalt mõjuvad, näit. orienteerimise raskus öösi, tabamiste % jne., kuid üldiselt väärivad nad tähelepanu.

H. G.

Gaassõda.

Kuidas ta ilmasõjas kujunes ja mis temast tulevikus oodata.

Meil kõikidel on veel hästi meeles mõõdunud ilma sõda, mis ühe uue võitlusabinõu sünnitas ja nimelt sõjagaasi.

See nimetus pole õieti valitud, sest gaasilisi aineid tarvitati ainult algul, s. t. 1915 a., kuid pärastpoole astusid gaasilise aine asemele mürkvedelikud ja nende mürkainete hulgas võime ka kõvu kehi leida. Et see nimetus sõja lõpuni püsis ja ka veel praegusel ajal uut „sõjariista“ nii kutsutakse, siis selle tõttu et tarvitavad ained lasti ära aurata, s. t. ained mõjusid

auruna inimestesse, või need pulveriseeriti lõhkaine plahvatuse teel tolmuks ja uduks, nii et ained õhus gaasi olekus leviesid.

Asjatundmatud kujutavad endale harilikult sõjagaasi all ainet, mis surmavalt inimesse mõjub. See pole aga just nii, sest rohkesti tarvitati maailmasõjas ka aineid, mis ainult ärritavalt üksikutele orgaanidele mõjusid, näiteks silmadele — pisarnäärmetele, millest silmad hakkasid vett jooksmas, ehk nina ja suu ilnahale, mis inimesi aevastama ehk kõhatama ajas. Ei

olnud just tähtis vaenlast gaaside abil surmata, pääsi seisises selles, et vaenlase sõjaväest võimalikult rohkesti mehi rivist välja lüüa või neid vabalt sõdimast takistada.

Ärritavaid aineid tarvitati ilmasõjas ohtrasti, sõja lõpul enamasti igas lahingus — koos mürkainetega. Gaasivõitlus enesest oli üldse üllatus ilmasõjas, seda ei teatudki oodata ja enne sõda ei mõeldudki, et mürkaineid võidakse sõjas ära kasutada. Küll leiame aja-loost üksikuid juhtumisi, kus sarnaste mõtetega juba esineti, selles ulatuses aga, nagu gaas viimases sõjas tarvitusel oli, oli see tol ajal täiesti läbiviimatu, sest keemiateadus oli veel liig vähe arenanud. XIX aastasaja teisel poolel tegi keemiateadus suuri edusamme ja ilma sõja ajal tõusis sellele kõrgusele, mis gaasi sõjaväljale ilmumisele tõuke andis. Selles hiiglasõjas, kus sõtta sattunud rahvad kõik oma jõu ja mõistuse kokku võtsid, et vaenlast võita, kus tehnika kõik oma viimased leidused püüdis ära kasutada, oli arusaadav, et nii edenenu teadus kui keemia pidi sellest inimtapmisest osa võtma, ja osalt kasutatigi juba teda lõhkeainetes.

Kui 1915 a. Lääne väerinnal vastased mitu kuud vastastiku seisid ja üksiksteise väerindu tolleagsetes sõjariistade abil läbi murda ei suutnud, ilmus gaas uue sõjariistana, mille abil vaenlase vastupanu loodeti murda. Algul see ei õnnestunud, sest keegi ei osand neid kasulikult ära tarvitada, ja algul ilmusid ained, mille vastu kohe kaitseabinõu leiti, nagu kloorgaas, mis keemiliselt võetuna väga raske reaktiivvõime aine, mida aga ka kergesti neutraliseerida võib. Gaasivõitlus arenes just sõjaajal välja ja ta käsitlemine avaldas suurt mõju kogu sõjaväe taktikale. Algul valmistati gaase ja mürkaineid ka väga primitiivselt ja väikesel hulgal. See aga muutus. Sõja lõpul pilluti lahingväljal igas lahingus hiiglahulgad sõjagaase.

Lahinguvälja gaasitati mitmel viisil: gaasilised ained kas lasti sisternidest lendu või pilvedena, millised tuul vaenlase päale pidi ajama; vedelikud kui ka kõvad ained aga maadutati mürkudesse või müüriksesse ühes lõhkeaine laenguga, mis mürsu ehk miini kesta purustas ja ained maapinnale laiali pildus, kust need aeglaselt ära aurasisid ehk pulveriseerusid ja nii õhku hõljuma jäid. Sõja lõpul tarvitavad mürkained olid hädaohhtlikumad; nad mõjusid hävitavalt mitte ainult sissehingamisel, vaid põletasid ka välispidi inimest. Gaasist tekkinud haavad nahal olid rasked, külgehakkavad ja aeglase paranemisega. Ent maailmasõda lõppes, ilma et sõjagaas, vaatamata ta suurelatusisele mõjule, oleks pääteguriks olnud. Viimase hoobi andis selles sõjas ometi veel tehnilised abinõud, ehkki sõjagaasil neist suurem moraalne mõju sõjavägedele oli.

1915 a. algul, kui alles gaasi hakati tarvitama, oli tema füsioloogiline mõju väga suur, sest see kõik tuli ootamata ja sõjavägi oli selle vastu igasuguse kaitseta. Seepärast oli algul surevus sõjaväes ka suur ja sõjavägedel päris kabuhirm gaaside ees. Kui 22. aprillil 1915 a. sakslased esimestena kloorgaase inglaste ja prantslaste vastu tarvitasid, olid viimaste kaotused 15.000 meest, kellest üle 5.000 suri.

Andmete järele, mis Hanslan ja Bergendorff oma raamatus „Keemiline sõda“ annavad, oli gaasilaine laius umbes 6 km. ja gaasihulk, mis välja lasti, kaalus 180.000 klgr. Väljalaskmine kestis ainult 5—10 minutit. Ameerika kindral Fries, sõjagaasiasjanduse ülemjuht Lääne väerinnal, räägib oma raamatus, kui suur mõju gaasipilvel oli, et kõik sõjavägi, kes laine alla sattus rivist välja löödi. Pärastpoole aga muutus see. Sõjavägi oli juba varustatud häide maskidega, millest gaas ja vedelikkude aur läbi ei tunginud. Sõja lõppuole tuli sõjavägedel vahest tundide kaupa, vahest ka kogu päeva gaasides viibida ja maski kanda, ja maskid kaitseid neid surma eest.

Gaase tarvitasid pea kõik võitlevad rahvad, ja sõja lõppuole võis näha, et igaüks püüdis uute mürk-

ainetega vaenlasest ette jõuda ja uue tarvitamisviisiga teineteist üllatada. Gaasi ja mürkvedelikke pilluti mürkude ja müriide abil, ja tihti juhtus, et suuremad maaalad nii mürkpilvedesse uppusid, et ühedel oli võimatu seda kohta veel kaitsta, teistel jällegi võimatu seda vallutada. Niisugusest juhtumisest kõneleb ka Fries oma raamatus „Keemiline sõda“. Kui sakslased aprillikuul 1918 a. Armentières'i päale tungisid, lasid nad nii rohekesti üperiiti (kollane rist) linnale, et ta mööda tänavaid voolas ja inglased sunnitud olid linna maha jätma. Aga sakslased ise ka ei saanud kahe nädala jooksul linna tungida, sest sinepiõli on vedelik, mis väga aeglaselt ära aurab.

See oli ka viimane mürkaine, mis maailmasõjas tarvitati, viimane ja kõige kardetavam, ja teda tarvitasid nii liitlased kui sakslased. Seda õli jäi kõikidel sõja lõppedes rohkesti järele, ja võib arvata, et kui lähemas tulevikus suurem sõda lahti puhkeb, siis see aine jällegi sõjaväljale ilmub.

Nüüd aga tekib küsimus, kas tulevikus üldse veel mürkaineid tarvitatakse või jääb see ainult möödaminuvaks nähtuseks ilmasõjas.

Kui otsustada gaasi mõju ja ta tähtsuse järele lahinguväljal, siis peab küll ootama, et ükski sõjavägi nende tarvitamisest lahti ei ütle, sest nii pääletungimisel kui ka kaitsemisel oli mürkainetel suur edu. Kuigi sõjavägede hävitamine ehk ainult rivist väljalöömine oli sõja lõppuole võrdlemisi väike, siiski takistab ja tülitab gaas sõdijaid. Takistab — et pääletungimisel sõjavägi võib sattuda gaasitatud maastikku, kus tal võimatu on isegi maskis läbi minna, ja tülitab — et pääletungimine peab maskides sündima. Olgugi et maskid hästi kaitseksid, siiski on nende kandmine võrdlemisi tülikas, sest ka viimastel maskidel oli rohkesti halbu külgi. Hingamine neis oli raskendatud, nägemine piiratud ja kui veel prilliklaasid väljahingatud aurudest ehk higist niiskused, oli see päris vaevane. Neid halbu külgi ei saadudki lõpulikkult kõrvaldada ja sõjavägi kaebas selle üle alati.

Kui sakslased esimestena 1915 a. mürkgaasi tarvitusele võtsid, olid liitlased selle teo üle nii kohkunud ja nimetasid seda tooruseks ja barbaarsuseks.

Maailmasõja lõppedes otsustati rahulepingu tulevikusõjas gaase enam mitte tarvitada. Ka 7. jaan. 1922 a. Washingtoni konverentsil, kus Ameerika, Inglise, Prantsuse, Itaalia ja Jaapani esitajad koos olid, otsustati tulevikusõjas gaaside tarvitamine ära keelata.

Oleks ju hää, kui neid lepinguid ja konverentside otsuseid võiks tõeliselt võtta, kuid tuleb kahelda ja arvestada, et need lepingud ainult paberile jäävad ja ükski rahvas tulevikusõjas gaaside tarvitamisest ei mõtle loobuda. Niipea kui lepingu ja konverentsi otsused teatavaks said, kirjutati ajalehtedes nende vastu ja nõuti, et nad ümber lükataks. Ameerikas isegi oldi kõige rohekm gaasisõja poolt, sest sääl on keemiatööstus häas korras, nii et ta igal ajal teiste riikidega gaasi valmistamises võistelda suudab. Ameerika kindral Friessõnab: „Ameeriklased endid gaasist lahti ei ütle“ — ja nii see vist ka on, sest Ameerikas sõjaajal ülesehitatud gaasivabrikud püsivad ja töötavad. Isegi ajalehtedes ilmuvad päevapildid Ameerika sõjaväe-harjutustest gaasidega, mille hulgas nii mõnigi uus, teistele tänini tundmatu gaas võib olla.

Fries kaitseb tihtipäälle gaasivõitlust ja ütleb ühes kohas oma raamatus: Kui keskjal must püssirohi ilmub ja seda sõjas tarvitati, tehti ka tema vastu kihutustööd, sest see oli uus aine, uus sõjariist, mis tolleagsete sõjariistadega ja kaitsemisviisidega ei sobinud. Nii ka gaasidega maailmasõjas. Ei tuntud seda sõjariista, oli algul ainult näha, kuid tuhanded ta mõjust langesid ja suure vaevas surid, kuidas tuhanded, kes kaitseta nende pilvedesse sattusid, paaniliselt põgenesid. Muidugi mõista, et need, kes seeläbi kannatada said, seda tooruseks nimetasid.

Pärastpoole, kui kaitseabinõud leiti, vaadati ka teisi sellele. Seda näeme juba sellest, et kõik sõdivad riigid hiljem gaasi tarvitasid.

Fries ütleb, et sõjaajal on võimatu rahvale kõiki abinõusid vaenlase hävitamiseks ehk võitmiseks tarvitamast keelduda ja et meie tulevikus gaasi päale samalt seisukohalt vaatame kui praegusel ajal lõhkeainetegi päale, sest kes saaks praegu veel omale lahingut ehk sõda lõhkeaineteta ette kujutada. Inimene harjub kõigea — nii ka gaasi tarvitamisega sõjas, ja tulevikus, võib olla, oleme ehk üllatunud, kui kuuleme, et see ehk teine rahvas ei tarvita gaase sõjas.

Praegu on arvamine, et tulevikusõjas sellel vaid edu, kes uue, mõjuvama sõjagaasiga suudab vaenlast üllatada. Seepärast püütakse ka nüüd niisugust gaasi leida, mis praegustest respiraatoritest läbi tungiks, kas kummj läbi sööks — ehk lihtsalt mis respiraatorist ei absorbeeru. Ka kindral Fries toonitab ühes omas kõnes: Väärrib püüdi valmistada salajas sarnase sõjagaasi, mida teised riigid ei tunne.

Gaasi vastu'or siis ainult kaitse võimalik, kui tuntake ta keemilist koosseisu. Ka viimases sõjas nägime, et uus gaas harilikult hävitavalt mõjus. Nii on siis tulevikus oodata, et sõdade algamisega kohe ka ühelt või teiselt poolt ühes vanade gaasidega mingisugused uued ained tarvitusele võetakse, ent missuguste omadustega nimelt, on praegu võimatu ette öelda.

Uut gaasi tarvitatakse muidugi alul suurel määral ja püütakse vaenlast selle abil hävitada, enne kui see jõuab kaitseabinõu selle vastu leida. Mitte ainult et gaasi koosseis tulevikus teiseb, ka gaasi tarvitamisviis lahingus muutub. Pääsajalikult on oodata parandusi gaasi väljaheitmises miinipildujaist. Praegusel ajal lahendatakse ka küsimust, kas gaasi võib õhus aeroplaanide vastu tarvitada või neid selle teenistusse rakendada.

Ajalehtedest näeme, et Ameerikal on kavatsus tulevikus gaase nii aeroplaanide vastu tarvitada kui viimaseid nende teenistusse panna. Juba ilmasõja ajal taheti mürkaineid aeroplaanidelt maha pilduda, kuid seda ei saadud teostada. Liig rohkesti süütuid linnaelanikke, liig rohkelt naisi ja lapsi oleks kannatada saanud, kui ka meestest ei oleks hoolitud. Me näeme, et maailmasõja ajal lasti kaubalaevu vealuste paatide poolt halastamata põhja, vaatamata, et laeva meeskond ei kuulunud sõdalaste hulka. Põhja lasti isegi riikide laevu, kes üldse sõjast osa ei võtnud. Juhtsõnaks oli võetud: Hävita kõik, mis vaenlasele kuidagi aga kasu tooks! Kas seejuures inimesi hukkus, ei võetud arvesse. Tulevikusõjas on küll samuti, kui see veel aeroplaanide läbi hullemaks ei muutu.

Aeroplaanide kaasaavutamise kohta suuremate linnade ja tööstustsentrumide hävitamisel on kaks vaadet: ühed arvavad, et see läbiviimatu, teised jällegi jaatavad seda.

Praegu ehitatakse igas riigis rohkesti suure lennuvõimega aeroplaane. Ka kandejõu poolest on praegused uemad aeroplaanid tugevad ja võivad kaasa võtta võrdlemisi rohkesti kas gaasiga ehk lõhkeainetega täidetud pomme.

Kui suur õhulaevastik suudaks nüüd koguni vaenlase päälinnani tungida, siis on võimalik, et üksikuid linnaosasid ehk linnas olevaid tähtsamaid vabrikuid võib gaasitada. Küsimus on aga, kas aeroplaanid suudavad sedaülesannet täita. Üks või kaks aeroplaani ei saa siin midagi päale hakata, neid peab juba suur hulk olema, ja siiski oleks neil ainult võimalik üksikuid maju ehk tehaseid gaasitada, mitte aga kogu linna.

Ameerikas on katseid tehtud aeroplaanidel gaase pilduda nii pommidega kui ka pritsimise teel, survõhu abil, kusjuures mürkaine vihmana alla langeb. Gaasi pommidega pildudes lõhkevad viimased ja gaasid levinevad auruna, kuna rasked vedelikud, nagu sinepigaas ja levisiit, lihtsalt välja pritsitakse. Kõige raskemad aeroplaanipommid, mis päale sõda valmistatud, kaaluvad umbes 2.300 klgr., millest umbes pool — nii 70—80 puuda — mürkaine päale tuleb arvata. See on aga kõik liig vähese ulatusega. Et üht vabrikut ja kogu tema piirkonda gaasitada, tuleb juba mitu pommi alla heita. See pole aeroplaanidel kerge, sest enne kui nad määratud kohani jõuavad, peavad nad teel mitu tõket ära võtma — vaenlase õhulaevastikuga võitlema ja linnade kahurtule tõkkest läbi pääsema. Kui nüüd aeroplaanide gaaside-teenistusse rakendamine tulevikus võimalik peaks olema, siis mõeldakse muidugi ka häid ja otstarbekohaseid kaitseabinõusid nende vastu võitlemiseks välja, ja kui siiski aeroplaanidel õnnestuks läbi murda ja oma ülesannet täita, tuleks ka töölisi ja kõiki linnaelanikke samuti maskidega ja respiraatoritega varustada, nagu viimases sõjas sõjaväge.

Peame aga silmas pidama, et gaasivõitlus on viimane leidus sõjaasjanduses ja veel vähe arenenud. Teoreetiliselt on selle laiendamiseks küllalt võimalusi, on vaid küsimus, kas see ka praktiliselt eduga läbiviidav. Vahetevahel kirjutuvad ajalehed, et tulevikus surmagaasid ülemaa voolama pannakse, mis mingit elu enam järele ei jäta. Kuid on küsitav, kes praegusel ajal või üldse lähemas tulevikus võimalik on niipalju gaase valmistada, olguigi see tuleviku surmagaas mitu korda võimsam kui kõik praegused mürkained.

Keemiliselt neid aineid valmistada ei olene mitte üksi sellekohaste tehaste ülesehitamisest ehk sisseseadetest, vaid just pääsajalikult tooresainest, millest neid valmistada.

Inimeste mõtted ja kavatsused ulatuvad lõpmatusse, kuid nende läbiviimine on praegu veel piiratud.

Kindel on, et gaas tulevikusõjas figureerib ja võib isegi oodata, et suuremal määral kui seni, ja see endaga uued väljalaskmisriistad ja otstarbekamad printsiibid esile manab. Kõik lepingud, ka konverentside otsused ei saa seda uut sõjariista sõjaväljalt enam välja suruda, sest sõjaajalugu ei tunne juhust, kus soodus sõjariist humaansetel põhjustel kõrvale on heidetud.

Hanslian ja Bergendorff oma raamatus „Keemiline sõda“ ütlevad: Keemiline võitlusbabinõu on ilmunud, et püsida. Selle sündmusega tuleb maailmal leppida.

D. Buxhoevden.

Õhusõidu aastasada*).

Ameerika brigaadikindral William Mitchel, õhuväe valitsuse ülema abi.

Maailm seisab õhusõidu aastasaja lävel, mis tulevikus rahvaste saatuse määrajaks saab. Kõik kipuvad tähtsama, kaugele ulatavama maa elemendi — õhu — valdamisele. Õhusõitja võib ümber maakera

ringi teha, ilma et kindlammaa tõkkesid ehk muud teda takistamas oleksid. Kõik piirid on temale avatud ja sõja puhul kannatavad tema läbi kõik maakohad ühevõrra, ka kõige kaugemad.

*) Väljavõte „The Saturday Evening Post“ nr. 25, Philadelphia 20. 12. 24.

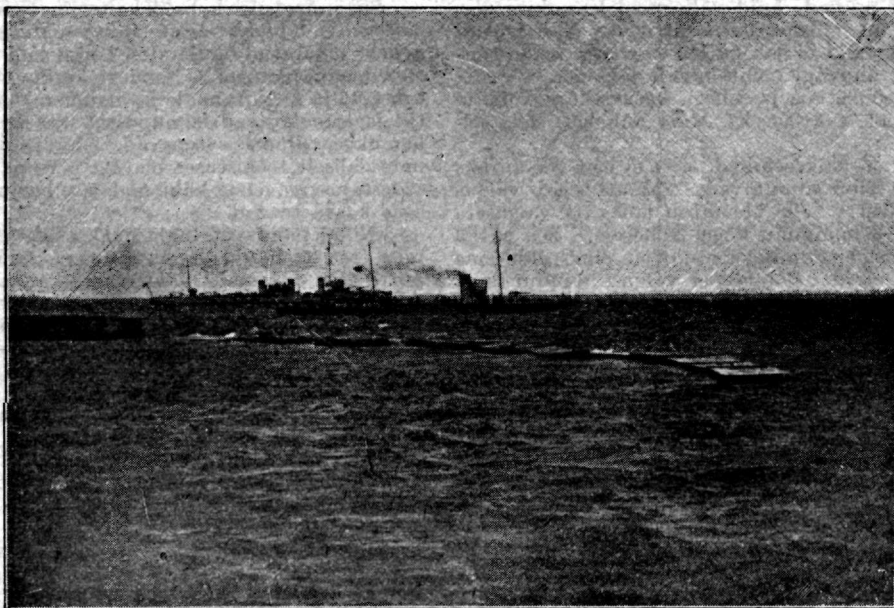
Uus õhurelv. Juba praegu käivad lennukid lühikese ajaga sajad kilomeetrid läbi. Iga õhust nähtav ese on laskerelvadele, pommidele ja teistele relvadele kättesaadav. Mägesid, orgusid, metsi, linnasid, raudteid, kanaale ei saa katta. Veel lahtisem on meri. Laevad ei saa end peita.

Õhulaevadel on teravamad relvad, mis inimene kunagi välja mõelnud. Õhulaevad kannavad kuulipildujaid, kahureid ja raskeid pomme, mis maa külgetõmbe jõu tõttu kõigist teistest relvadest üle on. Üks sarnane pomm hävitab kõige suurema lahingulaeva, kuigi seda muidu kõige raskem rikkuda on. Igal maal võib mereblokaadi läbi kõik ühendused ära lõigata; ka iga saareriik, kelle olemasolu merekaubateedest oleneb, peaks lühikese aja jooksul alla andma.

vale, kellel oma vaim, oma keel ja oma kombed. Aas-taag ei mängi õhusõitja juures mingit osa. Linnulennult õpib ta maailma paremini tundma, kui keegi muu. Kõik maa üksikasjad on tema silmale avatud.

Õhujõud ei ole enam ainult abirelvaks maa- ja merevägedele. Sõjalised kokkupõrked tulevikus näevad tegevuses sadasid õhulaevu. Õhujõud võitlevad kolmes dimensioonis: samal kõrgusel kui vastane, ülevalt ja alt. Iga õhukallaletung õhulaevale püüab vaenlast keegilõike kujuliselt ümber piirata ja sääljuures sinna keskele lasta. Maapäässete esemete vastu tegetsevad õhulaevad mitmesugustel kõrgustel, kuni 1000 meetrit ehk veel kõrgemal. Siin ei või maapäässet vastutegevusest suuremalt osalt enam juttu olla, sest et kallaletungijat ei kuulda, ei näha ega tunda ei ole.

Merijõudude õppused.

Miniristleja „Lennuk“ ja torpedopaat „Sulev“ Tallinna reidil manööverdama enne väljasõitu õppustele.

Kaitseta maaväed. Äärmiselt raske oleks praegu vägede, laskemoona ja sõjavarustuse saatmine üle mere, nagu seda Ameerika ilmasõjas tegi. Siis lendasid õhulaevad umbes 100 inglise penikoormat, praegu 1000 penikoormat ja on palju raskemalt relvastatud kui ilmasõjas. Kõik varustamise keskkohad on õhukallaletungidele lahti, ilma et vastane enne löödud oleks. Raudteede, sildade, maanteede j. n. e. rikkumine toob aja kaotust kuude viisi, tuhandete inimelude ja rohke arvulise materjali hävitamist. Õhukallaletungid lõhkepommidega ja pisargaasidega teevad tööstuse tegevuse kallaletungi kohal pikemaks ajaks võimatuks. Juba võib õhutorpeedosid, see tähendab juhita õhulaevu, raadio abil eesmärgi juure juhtida, nõnda et tulevikus juba ainuüksi õhujõudude ähvardusega vaenlase sõjatööstuse seisma võib panna.

Strateegia peab ümber õppima ja mitte ainult maa ning meresõjapidamisega piirduma. Õhujõud mõjuvad mõlemate päale ühtlasi. Vanadele maarottidele ja merimeestele tuleb tänapäev uus inimesteklass kõr-

Praegu on maapäässete vastutegevus peaaegu mõjuta, nõnda et õhulaevad kaitsmise enese päale peavad võtma. Nõnda otsustavad õhulahingud, kellele õhu ülevõim jääb. Kallaletungidega maa tähtsamate punktide vastu sunnitakse vastase õhujõude korduvalt õhku ilmuma, kuni kindel ülekaal kätte on saadud. Kuna lennukid põletismaterjali hankimiseks ikka jälle maanduma peavad, võib neist ainult üks kolmandik alaliselt õhus olla. Õhulaevad, mis vaenlase õhujõudude ilmutamisel õhus ei viibi, jäävad teguvõimetuks, kui nad enam nii kõrgele ei saa tõusta, et vaenlasele kahju sünnitada saaks. Kui vaenutegevuse algul mõne riigi õhujõud hävitatakse, on vaevalt võimalik neid uuesti korda seada, sest et vastane kõiki õhukeskkohti, maandumise välju ja lendurite koole alaliselt oma kontrolli all peab ja neid isegi sisemaal aegajalt pommitab.

Õhusõitja seisukohalt on kolme tõugu maid. Esiteks saared, mis mannermaa randadelt õhukallaletungidele avatud on. Kui vastane mannermaal õhku valitseb, võib ta saareriigil kõik mereveed ära lõigata, sa-

damaid ja sisemaa linnu pommitada ja sõja üksi õhujõudude abil lõpule viia. Selles sõjas „kauge maa päält“ valitsevad üleolevad õhujõud. Mingisugused lennukite emalaevad ei muuda sääl midagi, sest et strateegiliselt tähtsate saarte ahelikud õhutoetuspunktidena isegi suudavad õhulaevade abil neid saari merilaevade eest kaitsta. Selle läbi on saareriiki eriti tugev, sest et teda ei maandumisega ega merijõududega puudutada ei saa, kuna tema õhuväed kaitsmiseks küllalt tugevad on.

Teiseks, ühiste maapiiridega riigid, kes osalt ise produtseerivad, osalt tootesaineid ja toiduaineid väljast sisse peavad vedama. Siin võivad vastased väed kokku pürgata, kui ühe poole õhujõud küll valmis on, kuid küllalt ei olnud sõja lahtipuhkemisel kõiki tähtsamaid linnu ära hävitama, sildu, raudteid ja maanteid pommidega purustama, et vedu autodel ja teistel veoriistadel takistada, kui ta küllalt karmas ei olnud meresadamaid rikkuma. Ka siin võib õhku valitsev riik ilma teiste relvade abita võitu saada.

Kolmas liik maid on niisugused, kes endid ise täiesti üleval peavad, kuid väljaspool lennukite ulatust asuvad, nagu Ameerika Ühisriigid. Nad võivad endid kaitsta, kuid ei saa ka ise vaenlase maale tungida, ilma et õhuvägi omalt maalt lahuks.

Päikese tõusu aeg ja sellega kaasas käiv külm ei ole õhurelvadele takistuseks. Mida külmem, seda selgem on õhk.

Segavad on päikesekiired, sest et nad vee auruks muudavad ja pilvi sünnitavad. Samuti segab valgus raadio ühendust. Selle ühenduse jaoks on valguseta aeg kella 2—3 hommiku kõige kohasem. See on ka kõige parem aeg lendamiseks, sest et siis õhu rõksus maa päale on langenud. Sooljuse ja valguse puudumisega kaovad ka tuuled, samuti ka üles- ja allavoolused õhus, nõndanimetatud õhuaujud. Külmaga on maandumiskohti kerge üles leida, sest et nad jää ehk lume tõttu valgetena paistavad.

Tulevikus ei lähe õhuühendusliinid vanade mereteede järgedes ekvaatoriga rööbiti, vaid ~~meesda~~ pikusekraadi üle maanabade, lühendades aega ja ruumi, vähendades õnnetusi ja kulusid.

Õhusõda on tsivilisatsioonile õnnistuseks, sest et ta vaenulise tegevuse kiiremini lõpetab, kui see senini sündis. Vaevalt on võimalik purustatud sõjaabinõusid uuesti täiendada, sest et selle juures metalli- ja keemiavabrikuid tarvis läheb, missuguseid aga lühikeses sõja jooksul võimalik ei ole uuesti korda seada. Nõnda jääb tulevikus rohkem kui praegu inimesi hävinemata ja riigi varandusi raiskamata.

Ennem olid laevastikud maavägede abiorgaanideks, kuna maavägi ise sõja otsustas ja laevastik teda ainult varustas ja täiendas; nõnda otsustati merelahinguga sagedasti kaudselt ka maasõda. Kuigi laevastikud praegu aurumasinate ja mootorite, vee-päässete ja veealuste laevade tõttu palju tugevamaks on läinud, surutakse nad valitsevate õhujõudude poolt tulevikus abijõudude kohale tagasi. Ka varem ei toonud laevastikud ise millalgi võitu, vaid ainult soodustasid võidu saavutamist.

Õhuväe liikuvus on palju suurem kui maa- ja mereväel, kuid operatsioonid maal jäävad umbes samas- teks kui enne, kui õhuvägi neid ei takista.

Laevastikud võivad veel ainult väljaspool õhuväe tegevuse raadiust opereerida, missugune vabadus kasvava lennukaugusega alatasa väheneb.

Üldiselt peaks veepäälne laev kaduma ja veealune laev asemele astuma kui lennukikandja ja kaubalaevade hävitaja.

Õhuvägi tuleb odavam kui mererelvastused. Nõnda on laevastikud praegu muutumise ja languse seisukorras, maaväe arenemises on seisak, kuna aga õhuvägi ilma tõukejõuks saab. Ta kaitseb kodu ja on tuleviku suuremaks tsivilisatsiooni levitajaks elemendiks, olles kiirühenduse sümboliks.

Juhtivad ilmariigid on oma õhudoktriinid oma eritarvidustele kohandanud. Nad kõik moodustavad tugeva õhuväe sõja jaoks. Esiteks oli õhuvägi maa- ja mereväe, kodanlise ja kaubanduslise lennuasjanduse vahel ära jaotatud, tähendab, teda tarvitati abijõuna ja alluvana.

Kuid õhuväe arenemine peab edasi ja mitte tagasi vaatama. Mitte mis enne sündinud on, vaid mis tulevikus sündima peab, olgu aluseks. Selleks peab õhuväge temast enesest kui sarnasest välja arendama, ühest keskpunktist organiseerima ja juhtima. Tähendab, ei mitte killustamist maa- ja mereväe vahel, et mitmed asutused ühte ja sama ei teeks. Inglismaa käib siin kõige ilma ees. Tema õhuministeerium on sõja- ja mereametkonnaga üheväärilisele alusele rajatud. Tema õhuvägi on ettenähtud kui „ühendatud kuningriigi esimene kaitseliin“. Maa on jaotatud õhukaitse piirkondadeks, kus jahti ja pommitamise lennukid sama komando all seisavad. Hoidudes õhuväe killustamisest maa- ja mereväe vahel, on selle läbi võimalik otsustavale punktile rohkem jõudu juhtida.

Siia juure tuleb kohalik kaitsmine (kodumaa kaitse), näiteks, Londoni ja teiste tähtsamate kohtade jaoks. Selleks määratud õhujõud ei lahu sõja puhul millalgi oma lennusaladest. Nendest keskpunktidest saadetakse välja kogu rannale ja ulgumerale kuulamise postid ja etteulatavad lennupostid, kes igast lähenevast lennukist viibimata teatavad. Õhuväe personaal koosneb alaliselt teenistuses olevast personaalist ja reservidest, kes iga aasta kahe nädalase harjutuse oma väe- osas kaasa teevad.

Nüüd pandavat Inglismaal vastutus saarte kaitsmise eest täielikult ühe ohvitseri päale, kes sõja puhul mitte üksi õhujõude, vaid saarte kaitsmiseks ka maa ja mereväge juhatab. Temal on vaenlase kohta, kes vahest veel sadasid penikoormaid piirist kaugel on, sarnaseid andmeid maakuulamise ja teadetekogumise alal, missuguseid ei maa ega mereväel ei ole. Tema õhujõud liiguvad sada korda kiiremalt kui seda maa- ~~ehk merirelvad~~ teha suudavad. Ta saab enne teada, kust vaenlane kallaletungida tahab, ja teeb siis õigel ajal tarvilikud korraldused, et maad õhu- ja merirelvade ühistöö abil tagajärjerkalt kaitsta. See ühistöö võimaldab rahvusliku kaitse kõige otstarbekohasemat ära kasutamist.

Irakis (Mesopotaamias) teostab õhuvägi juba pike- mat aega tagajärjerkalt maa kaitsmist, vahest pa- remini, kui seda maa- ehk mereväe abinõudega võimalik oleks olnud. Sellele arusaamisele jõuavad suured Euroopa ja Aasia rahvad ikka rohkem, kuna nad õhuvägesid päätegurina arendama hakkavad, selle asemel et neid abijõuna pidada.

Tubli õhuväe väljaarendamise eeltingimuseks on kahtlemata terved alused rahva vaimlises elus ja sügavalt juurdunud koduma aarmastus, missugused ainu- üksi on selleks tõukejõuks, mis lendureid sunnib raskeid kaotusi kandma. Ainult vähestel rahvastel on seda jõudu. Hiina, näiteks, ei saa enesele tublit õhuväge luua, sest et temal keskvalitsus puudub, kes selleks tarvilikud alused ja sihid annaks. Selle vastu näitavad Ameerika lendurid seda vaimlist väärtust, kuna nad näiteks 1918 aastal Château Thierry juures 2 kuni 3 nädala jooksul 75% kaotustest eneste kanda võtsid, ilma et see nende meeoleolu päale mõju oleks avaldanud. Osavaid lennukijuhte saab ainult teatud klassidest valida, kes teenistusse tulles vastavad vaimlised ja kehalised eeltingimused kaasa toovad. Keha ja vaimu peab kiirele tegutsemisele alles kasvatama. Ameerikal on lõppemata tagavara sarnaseid mehi.

Järgmine tingimus on maa tööstusline seisukord, tema tootesainete tagavarad, õhusõidu abinõude, mootorite ja lennukite ehitamiseks. Igal lennuki ehitamisel peavad 78 mitmesugust käsitööala kaasa töötama.

Aja jooksul, mil uus lennuk välja mõeldakse ja hulga viisi valmistatult vabrikust välja tuleb, võib

lahingulaeva valmis ehitada. Lennuki mootorid on siin suuremaks raskuseks ja vähesed maad suudavad neid ise ehitada. Ehitamisetööde hulka kuulub metalli valmistamine metallimullast, tema ümber muutmine ja puhastamine kohaseks metallisordiks, siis sarnast mootori plaanitsemine, ehitamine ja proovimine, mille raskus iga hobejõu kohta üks nael on ja mis lennukeid tuhandeid kilomeetreid õhus vedama peab.

Kergemalt kui enne võib ilma üle valitsejaks saada rahvas, kes õhuvalitsemise enese kätte on saanud.

Õhujõudude tekkimine on ilma väiksemaks teinud; ei mööda meie praegu enam kilomeetritega, vaid lennutundidega. Raadio abil teadete edasiandmise teel (ka vee all) võib lennukitega igalpool ühendust pidada. Zeppelin võib igast merest üle sõita. Kes õhku valitseb, võib tulevikus maad palju täielikumalt valitseda, kui seda enne suudeti. Ei ole maa pääl kohta, kuhu õhujõud ei kütüni, olgu sõja teel, olgu tsivilisatsiooni häätegede läbi, missuguseid selle kiirema ühendusabinõu varal üle maa laiali loatada saab.

Ühe praegusaja lahingu hind.

Kui palju läheb maksta üks praegusaja lahing, millest osa võtavad kõik väeliigid? Kui palju raisatakse kulda ära ühe lahingu pääle ning kui palju rauda ja muid metalle sõjariistade ja müskude näol.

Sarnase ühivõitava kokkuvõtte tegi hiljuti Prantsuse ajakiri „Lectures pour tous“ ja nimelt Verduni lahingu kohta. Lõpparvud äratavad imestust; õpetlik on tutvuneda nende arvudega, sest nad võimaldavad meile saada piltliku ettekujutuse neist suurtest materjalsetest ohvritest, mida praegusaja lahingu altarile kantakse.

Suuremad kulud on seotud suurtükiväe tegevusega. Prantslaste 75 mm. välisuurtükid (või nagu prantslased neid nimetavad „meie 75“) lasevad müskudega, milledest igaüks maksab, koos laenguga, 30 franki. Kuid see ei ole veel ühe lasu täielik hind. Siia tuleb juure lisada veel teatud osa suurtüki enese hinnast. Ülalnimetatud suurtükk muutub kõlbmatuks 6000 lasu järele. Maksab aga sarnane suurtükk 18.000 fr. Tähendab iga lasule tuleb juure arvata vee 3 fr. Päevas laseb sarnane suurtükk välja umbes 400 lasu, puistates seega vaenlasele 150 puuda rauda kaela, mis on aga kokkuvõttes seotud 23.200 frangilise kuluga.

See on ainult ühe suurtüki töö ühe päeva jooksul. Ühes Prantsuse korpuses on 120 — 75 mm. suurtükki. Tähendab, ühe korpuse välisuurtükivägi, ühe päevase lahingu jooksul tarvitab ära 18.000 puuda rauda ning teeb kulusid 1.600.000 kuldfrangi suuruses.

Lahingutes Verduni all ei võtnud osa mitte ükski kerge välisuurtükivägi, vaid ka raske ja kindluste suurtükivägi.

Rahalisest vaatepunktist väljamineks on tähtis kindlaks määrata ka raske suurtükiväe tegevuse kulukus. Kindlusuurtüki lask läheb võrdlemisi palju rohekm maksta kui välisuurtüki oma. Võtame näitena 320 mm. suurtüki, missuguse kaliibrilised suurtükid osa võtsid Verduni lahingutest. Sarnase suurtüki müsk kaalub 30 puuda ja ta hind on 2500 franki, kuna laeng maksab 1360 franki. Kui nüüd veel arvesse võtta, et sarnane suurtükk muutub kõlbmatuks 200 lasu järele, siis saame ühe lasu hinna, mis võrdne 6400 kuldfrangile.

Mitte ilma huvita pole siin arvestada järgmise asjaoluga. Faktiliselt töötab 320 mm. suurtükk ainult lasu ajal, s. t. kui müsk mööda rauaõõnet liigub. Kuid müsk ei liigu lasu ajal rauaõõnes mitte kauem, kui $\frac{1}{100}$ sekundit. Nii siis 320 mm. suurtükk muutudes kõlbmatuks 200 lasu järele, faktiliselt „töötas“ ainult 2 sekundit, mis omakord nõudis 1.000.000 kuldfrangi kulusid.

Tehtud arvestused näitavad, et Prantsuse korpuse raske suurtükivägi ühe päevases lahingus (24 tunni jooksul) puistab vaenlasele kaela 21.000 puuda rauda väärtusega 1.750.000 kuldfrangi. Kui siia juure lisada tegevuse olnud suurtükide materjalosa kulu — 750.000 kuldfrangi suuruses, saame üldise kulu 2.500.000 kuldfrangi.

Nii siis kokkuvõtte, ühe Prantsuse korpuse suurtükivägi hävitas ühe ööpäeva jooksul 40.000 puuda rauda, 1.100.000 kuldfrangi väärtuses. Kui suured peavad sõdiva riigi materjalosa rikkused ning kui suur peab selle riigi vabrikute toodang olema, kui juba ühe korpuse ööpäevane lahing sarnase hulga kulda ja laske-moona alla neelab!

Kuid see ei ole veel kõik. Pääle kerge ja raske suurtükiväe lahingust võtavad osa veel püssid ja kuulipildujad. Tarvis on ka nendega arvestada. Prantsuse sõduri püss maksab 140 kuldfrangi ning temast võib teha 25.000 lasku. Iga püssikuul maksab 40 santiimi ja kaalub 13 grammi. Kuulipilduja teeb ööpäevase lahingu jooksul 2.400 lasku. Kuulide hind ja kaal samasugune, kui püssilgi. Ühes prantsuse armee korpuses on 200 kuulipildujat. Tähendab, nad tarvitavad ööpäeva jooksul 420 puuda metalli, 200.000 kuldfrangi väärtuses. Teeme nüüd täieliku kokkuvõtte metalli hulgast, mida äratarvitavad ühe korpuse püssid, kuulipildujad ja suurtükid ööpäevase lahingu kestel. Teame, et kuulipildujad tarvitavad ära 420 puuda metalli + 300 puuda püssidega + 18.000 puuda kerge suurtükiväega + 21.000 puuda raske suurtükiväega, mis kokku umbes 40.000 puuda metalli välja teeb ning mille hind 4,5 miljoni kuldfrangi.

Huvitav on teada, mis läheb maksta lahingus üks tapetud sõdur. Kui jagada ära kulutatud laske-moona hind sõdurite arvuga, mis selle laskemoonaga lahingus rivist välja löödi, saame Ameerika statistiliste andmete põhjal austust äratava summa — 75.000 kuldfrangi. See oleks siis inimese elu hind praegusaja lahingus! Võrdlusena olgu tähendatud, et Inglise-Buuri sõjas iga rivist väljalöödud buur läks Inglise rahvale 200.000 kuldfrangi maksta. Balkani sõjas aga ümberpöörduvalt oli see arv 1,5 korda vähem, nimelt 50.000 kuldfrangi.

Kuid pöörame tagasi lahingu hinna kindlaks tegemisele. Meie tegime kindlaks ainult ühe sõdiva poole kulud, ainult ühe prantsuse korpuse kulud, mis Verduni lahingust osavõttis.

Vaatame nüüd, kui suured olid siis Saksa sõjaväe kulud ülalnimetatud lahingus. Pääletungiv pool tarvitab alati rohkem laskemoona ja elavat jõudu. Päälegi olid sakslased õige ohtrad laskemoona tarvitamises. Üldiselt võib arvata, et üks Saksa korpus tarvitab ära ööpäevases lahingus 720 puuda püssikuule — 400.000 kuldfrangi ja 250.000 puuda mürske — 25.000.000 kuldfrangi väärtuses.

Esimesed 100 lahingupäeva Verduni all läksid maksta sakslastele 2,5 miljardi kuldfrangi, mis juures ära tarvitati 25 miljoni puuda metalli.

Mõlemil poolel kokku 100 esimest lahingupäeva Verduni all läksid maksta niisuguse summa raha, mille eest oleks võinud osta 78 kantmeetrit (8 kantsülda) puhat kulda. Ülalnimetatud aja jooksul aga

äratarvitatud laskemoona ja kõlbmatuks muutunud materjal osa arv on nii suur, et kõige selle metalli ära vedamiseks oleks tarvis olnud rong, mille pikkus oleks ulatanud 400 verstani.

Loomulik, et sarnane hirmus metalli hulk jäljeta kaduma ei lähe. Ta jääb lahingvälja põue, moodustades siin n. n. „lahingraua“ lademed, missuguste ümber töötamisele on juba asutud. R. Tck.

Postituvide kasutamine.

Tuvide kasvatamine ja nende eest hoolitsemine on juba ajalooliste andmete põhjal õige vanast ajast pärit. Peaaegu kõigis Aasia rahvaste muinaslugudes, isegi piiblis, räägitakse tuvidest.

Räägitakse tuvist kui häast rahu ja õnne kuulujuttajast, kui kasulikust sidepidajast sõjaasjanduses, kus ühtegi väeliiki ei ole, mis postituvide abi ei tarvitaks.

Kõige selle peale vaatamata leidub siiski palju inimesi, kes leiavad, et tuvid mingisugust kasu ei too, vaid isegi kahju, rikkudes põlde ja aedu; päle selle loevad nad tuvide kasvatamist ja postiteenistuseks väljaõpetamist ülearseks, kalli aja, suure vaeva ja raha raiskamiseks.

Et seda asja selgitada ja ilmaegseid süüdistusi tulevikus ära hoida, toon selleks järgnevad tõendused.

Endisel ajal, kui igasugused kiired ühendusabinõud puudusid, olid postituvivid ainukesed, kellega sai saata kiirteateid. Mitte vähe kasu ei toonud nad börsedel spekulatsioonidele ja ärimeesedele. Aga telegraafi, raadio ja igasugu teiste tehniliste saavutuste tõttu, mis võimaldavad kiiret ja soodsat teadete edasiandmist, jäid kõrvale omal ajal nii väga tarvitatud postituvivid. Ainult üksikutes kohtades, kus ei olnud korralikke ühendusvahendeid, täitsid postituvivid veel edukalt omi endiseid ülesandeid. Paljudes maades olid aga postituvivid kaus aastaid tarvitatavad ainult spordi alal. Belgias ja Saksamaal on praegusel ajal asutatud hulk tuvikasvatuse seltsi ja ühisiisi, mis tõendab ka meie ajal postituvide kiiret arenemist.

Prantsusmaale tegi õnetu Prantsus-Saksa sõda 1870—1871 aastatel arusaadavaks, kui tarvilikud on ümberpiiratud maakohale postituvivid. Täielikult ümberpiiramisel on postituvivi vast ainukene, kelle abil võib vaenlasest märkamata teateid saata ehk saada. Nagu juba eelpool tähendasin, tõid postituvivid Prantsusmaale ümberpiiramise ajal võrdlematult suure kasu. Tõendusena toon allpool mõned näited: enne Prantsusmaa pealinna ümberpiiramist sakslaste poolt 1870—1871 a., tegi prantslane La-Per-de Roo tollaegsele Prantsuse sõjaministrile ettepaneku koguda kõik Pariisis leiduvad tuvid ning viia teistesse Prantsusmaa linnadesse, kus olid postituvide kasvatused; teistest linnadest aga tuua tuvisid pealinna. Ümberpiiratud linnale oleks siis tuvide abil teiste linnadega väga kindel ja kiire ühendus olnud, sest võoras kohas lahtilastud postituvivi otsib viihimata üles oma endise kodu. Mingil põhjusel jäi aga see ettepanek teostamata ja unustusse. Alles siis, kui vaenlane ümbritses läbipääsematu müürina pealinna, tuletati meele La-Per-de Roo ettepanekut, ning Pariisi „Postituvide Seltsi“ abi-president Rosebecke soovitas kubernerile postituvide ümberpaigutamiseks õhulaeva tarvitada. 23. septembril kell 8 hommikul tõusiski Pariisist üles õhulaev postituvidega ja paari päeva pärast teine. Samal päeval kell 17 tulid juba esimesed tuvid oma puuridesse tagasi ja siamaale tundmatud postituvivid said ühenduspädamise poolest kuulsa terves Pariisis. Nende edaspidise hiilgava tegevuse isamaa kasuks eelpoolnimetatud sõja ajal on täpselt kirjeldanud La-Per-de Roo omas kirjatöös „Postituvivi.“

Näitena sellest kirjatööst võiks tähendada, et mõned tuvidest tegid Pariisi ja Tuuri vahel kaks, kolm ja üks isegi neli lendu. Esimesel korral tuli ta kiirsõnumita, teisel korral tõi ta kiirsõnumi nr. 1, kolmandal — nr. 25 ja neljandal korral — nr. 36. Neljanda sõnumi toomisel sai tuvi teel haavata vaenlase kuulist, siiski ei unustanud ta oma kohust ja tuli verisena suure vaevaga oma puuri. Prantslase Deronardi tuvi tegi isegi kuus reisi Pariisi ja Tuuri vahel.

Prantsusmaa unustas aga peagi tuvide võrdlematult teened ja mütis odava hinnaga postituvivid ära, keda tuvidekasvatajad sõjaajal riigile ohverdasid. Ülemalnimetatud juhul aga pani postituvide arendamisele ja väljaõpetamisele siiski kindla põhja. Ta näitas, et igas kindluses ja linnas peaks tingimata olema postituvivi jaamad. Saksamaal on see ka juba täide viidud. Postituvide olemasolu korral on ümberpiiratud võimalus, iga muu ühenduseta jäädes, tuvidega kiirsõnumeid saata. Riiklikes huvides oleks soovitatav ja ühtlasi ka kohus era tuvikasvatajatel ja ühisustel tuvide väljaõpetamise päle mõelda, et vajaduse korral sõjaväe postituvivi kasvatuse aidata. Selleks peavad era tuvikasvatajad omi tuvisid tutvustama kindluse ja ümbrusega, enne sõja algust vahetama oma tuvisid teiste linnade postituvidega, et ümberpiiramisel oleks võimalik korraldada kiirsõnumite saatmist. Ka fagedal väljal on postituvivid hädatarvilikud. Näiteks telegraafiliinide katkemisel võib tuvisid väga hää tagajärjega kasutada kiirete ja tähtsate telegrammide üleandmiseks. Kindralstaabi käsutada peaks alati olema üks liikuv tuvijaam postituvide jaoks. Mitte vähemat kasu võib tuvipost ka sõjalaevastikule tuua neilt teadete saatmisel rannäärsetesse linnadesse, lahinglaevade harjutuste, lahingute, sõjaväe suurendamise jne. üle.

Inglismaal tehti tuvidega väga huvitavaid katseid Dowris 1887 a. vabatahtlikkude (volonteer) sõdurite manöövrite ajal. Viimaste väeosa oli varustatud 42 postituviviga, selle kavatsusega, et manöövriteks määratud telegraaf vaenlaste kätte satub. Järjekuldselt võis väeosa, olles ümberpiiratud, ühendust pidada teiste sõbraliikude väeosadega ainult postituvide kaudu. Esimene telegramm, mis saadeti Sandwichist tuvidega kell 8,32 min. hommikul, Dowri garnisoni ülemale, sisaldas järgmist: „Täna öösel lähenes vaenlane ja valdas ühe diviisiga mitmesuguste väeliikide abil, kuid arviliselt nõrga kahurväe toetusel, Sandwitschi linna. Vaenlase ratsaväe salgad vaatavad üle ümbrust. Kaks brigaadi jalgväge, kahe kahuriga ja kahe ratsaväe rügemendiga, hakkavad liikuma Dowri sihis. Dell võib äravõetud saada ühe tunni pärast.“

Päeva jooksul saadeti veel palju tuvisaadetisi, muuseas Dowri komandant sai temale appisaadetud sõjavägede ülema poolt järgmise sisuga telegrammi: „Eila õhtul kell 21 tungis vaenlane Bridshi ja Bekensburi kallale, oli sunnitud aga päle tublilt kaitsmist taganema, mille juures ta Bekensburi raudteesilla purustas. Täna hommikul saadan oma väeosa kolmes kolonnis.“

Selle tagajärjel võttis vabatahtlikkude ülem, kui ta vaenlase liikumise üle tuvidelt toodud telegrammidest õieti informeeritud sai, kallaletungimise ümberpiira-

jate vastu ette, löi vaenlase tagasi ja vabastas nende poolt ümberpiiratud teise kolonni. Selsamal ajal teadustas abiväe ülem tuvide abil Dowri garnisonile, et tema jõudis õigel ajal vaenlase ratsaväe tagasi tõrjuda ja Liddeni nende käest tagasi võtta. Dowrist olid omakord saadetud välja postituvid teistesse kohtadesse vaenlase liikumise üle teateid viima.

Nii näiteks, kaks tuvi saadeti Sternessi teatega, et laevastik on Temsasse sissetungimise otstarbel hommikupoole läinud; samuti saadeti ka tuvid Portsmuthist jne.

Iseäralist tähelepanu väärib järgmine sündmus: üks kolonnidest ei saanud terve päeva otsa möllava tormi tõttu kasutada temal tarvitada olevat õhulaeva. Postituvid täitsid õnnelikult viimase aset ja viisid tarvilsed telegrammid kõva tuule päälle vaatamata õige kaugele, nimelt Dowrist Londoni ja Portsmuthi. 42 tuvat eksisid teel ära 6 ja need ainult ka sellepärast, et nad alles peaaegu väljaõpetamata olid, sest rohkem osavamaid lendajaid ei olnud seekord käepärast. Nendest kuuest käskjalast kadusid: üks teel Etsburnist Dowri (60 ingl. penik.), kaks Portsmuthist Londoni, kaks Portsmuthist Dowri (105 ingl. penik.) ja üks Turubridshist Londoni.

Mitte vähemat kasu võivad tuua postituvid ka laevasõiduliinidele, sest et nad laevade tuleku teate kättesaamist vähemalt 10 tundi enne laeva kohalejõudmist kindlustavad, mis kindlate katsetega tõendatud on. Selleks ei ole postituvitel tarvis iseäralist väljaõpetamist, sest et ka ilma väljaõpetamata laevalt lahtilastatud tuvi ruttab alati kaldale ja leiab oma teed ka kõige halvema ilmaga, mil võimalus puudub silmapiiri näha. Katsed postituvist tarvitada hukkuvatele laevadele abiandmiseks andsid ka väga häid tagajärgi.

Kõigile on hästi teada kaldalolevatest jaamadest raskemisrakettide ja teiste abinõude üleandmise raskus. Hukkuvatele laevadele võivad tuvid tuua kaunis suurte kasu, sest nagu praktika näitab, võib tuvi üles tõsta 150—200 m. pikkuse nõõrike 500—600 g. kaaluga.

Nõõrike, mis pooli või millegi muu päale mäsitud, seotakse tuvile ühe jala külge ja viimase õhkutõusmisel harutatakse kiirelt kuni otsani lahti, viimase külge seotakse teine jämedam nõõr, ning sel viisil seni edasitegutsedes, kuni nõõrikest võimalik kõiega siduda on, selle juures sunnib viimase raskus tuvi maanduma, kus abiandmisejaama teenijad ta kinni võtavad, nõõrikesest vabastavad ja selle abil ettevaatlikult kõie kaldale tõmbavad.

Nõõrike peab olema vastupidav, teisiti võib tema kõie raskusest või ka lainete löökidest puruneda. Sellepärast oleks kõigil meresõidu laevaldel sõitjate kui ka meeskonna huvides soovivat, et sõitmise ajal laevade pääl mõned postituvid oleksid, mis sellest kohast võetud, kuhu laevad lähevad, seda rohkem, et tuvide pidamise kulu on õige väikene ja nende eest hoolitsemine ei ole tülitav.

Tuvide abil postiühenduse korraldamine kalda ja tuletornide vahel ei ole kaugeltki raske asi ja see on juba Saksamaal sisse seatud. Tähendatud otstarbel tarvitatakse postituvist Emdenis, kus signaallaevad suure lainetamise tagajärjel kiikudes telegraafikaabli sagedasti purustavad ja ühenduse kaldaga katkestavad. Tuvide kasutamiseks niisugusel juhtumisel on tarvis kaldale parajal kõrgusel tuvipuur ehitada ja üks osa väljaõpetatud tuvisid tuletorni üle viia. 8—14 päeva jooksul, kui neid selle aja jooksul tarvitatud ei ole, tuleb neid oma puuri tagasi tuua ja uued asemele viia.

Niisuguste postituvide kasu on täiesti arusaadav, kui arvesse võtta, et tormide ajal signaallaevad sageli hädaohtu satuvad ja tihti abi tarvitavad.

„Schleswig-Holsteini linnukasvatuse lehes“ on iseäranis huvitav J. A. Bumbi kirjavahetus mahutatud,

mis eneses teateid sisaldab postituvide arenemise üle Nautikus. Temas ütleb auvääriine autor järgmist: postituvide sport areneb viimasel aastakümnel kindlamini ja kindlamini, ning mõned riigiasutused muresid juba postituvist oma tarvituseks. Nii, näiteks, Schleswigi kuningriigi ametnikud omandasid minu postituvide jaama ja nimetasid tema Kuningriigi postituvide jaamaks, kiirema side loomiseks kahe ujuva tuletorni vahel, millest esimene Eideri jõesuus ja teine — viimase sissejooksu eel asub. 1876 a. omandasin omale mõned postituvist ja õpetasin neid Tenningoni ja väikse aurulaeva lootsi „Galio“ vaheliste lendude tarvis välja. „Galio“ asub Tenninist 18-ne meremiili kaugusel Eideri jõesuus.

Minu tuvid äratasid peagi kuningriigi võimude tähelepanu, kes neid ka kohe omandasid, kuna mind teatud tasu eest nende järelevaatajaks määrati.

Nimetatud jaam seati valitsuse kontrolli alla. Niipea kui tuvilendude tagajärjed rahuloldavatena osutusid, otsustati nende saatmise katseid 36 meremiili päälle teha, nimelt väliste ujuvate Eideri tuletornide päälle. See katse andis väga häid tagajärgi. Sel viisil tegutseb tuvipost Tenningi ja ülemaalmetatud tuletornide vahel juba 10 aastat täiesti korralikult, ka tormiste ilmade päälle vaatamata, ja toob sellega ühtlasi ka olulist kasu kaubandusele ja meresõidule. Toimetades kätte teateid kiirelt ja kindlat, mitte ainult tuletorni puutuvaid, vaid üldse nii Eiderisse sissetulevaid kui ka säält väljaminevaid, toovad nad ühtlasi ka hädasolevatelt ja abitarvitavatelt laevadelt sõnumeid. Tuvipost toob ka suurt kasu komisjonäridele, maakleritele ja teistele sarnastele isikutele kommertsilmast parajal ajal nende poolt oodatavate laevade tagasituleku üle teateid tuues. Tihtigi on postituvide kaasabil mitmed inimesed surmast, samuti ka riigi ja eraomanikkude varadused hukkimisest päästetud. Nii, näiteks, katkes 15. oktoobril 1881 a. suure tormi ajal Tenningi juures signaallaeva kett, mille järeldusel tema paigast edasiliikuma hakkas. Kohe saadeti 4 postituviga selle üle Tenningeni päästejaamale sõnum. Kange tormi päälle vaatamata tulid need 55 minuti pärast kohale ning see võimaldas ankrust vabanenud signaallaevale abi saatmise.

Teisel päeval tõi tuvi Eideburi lootsi-aurulaevalt „Galioilt“ teate, et üks tema ankrukettidest katkenud ja et tema ligidale madalikule suur aurulaev kinni on jäänud.

Ülalnimetatud tuletornile abiks saadetud riigi aurulaev paigutas merele minnes tuletorni endisele kohale, andis pärast „Galiole“ tarvilt abi ning sõitis päälle selle madalikule kinnijäänud laeva juurde. Viimane oli Saksa laev, 9-mehelise meeskonnaga, kellest 7 meest juba varemalt lootside poolt päästetud olid, kuna kaks surma said. Laeva ennast päästa ei olnud võimalik ja ta läks põhja.

Sel samal aastal 25. novembril saadeti ujuvast tuletornist tuviga telegramm, mis teadustas, et ankruketi katkemise tõttu tuletorn omal paigal ei püsi.

Tuletornile abiks saadetud sõjalaev leidis viimase omast seisukohast 2 miili eemal ja võttis tema veel õigel ajal buksiiri. Kui tuletornis postituvist oleks puudunud, ei oleks tal ka võimalik olnud ähvardava õnnetuse üle päästejaamale teateid saata ja oleks asjatundjate isikute otsusel arvatavasti järgmisel ööl lahtipuhkenud tormi käes hukka saanud.

Mõlemad ülalnimetatud ujuvad tuletornid olid vähemalt 150.00 m. väärt ja kummagi pääl oli 11-meheline meeskond. Nende poolt saadetud postituvist olid tuletornide tarvitada 16 päeva kaupa. Võiks veel paljugi näiteid selle üle tuua, kuidas tuviposti kaasabil paljud inimesed päästetud ning mitmed auru- kui ka purjelaevad ja kaubad hukkimisest ärahoitud said. On võimata kõiki näiteid üles lugeda, mis postituvide kohusetruudusest ja täpselt teadete edasi-

kandmisest jutustavad. Ühtlasi kokkuvõttes peab aga tähendama, et postituvide kasvatamis- ja õpetamiskulud alati suurte kasudega tagasi saadakse.

Iseenesest mõista, et tuvipostil, nagu igalgi uuel ettevõttel, oma tegevuse algul kõiksuguste raskustega võidelda tuli, näiteks, usalduse puudusega, igasuguste vastupidiste eelarvamistega ja igasugu teiste nurjamineketega. Kuid kindel arenemine kestab kuni täieliku väljaarenemiseni edasi.

Tuvide väljaõpetamine sünnib sel kombel, et purjepaat, mis peab ühendust kalda-tuletorniga, laseb neid esialgu kalda lähedalt väljaminees kord-korralt kaugemale, kuni viimaks juba signaallaevani jõutakse. Lennukiirus on lennuk, õhu selgusest, tuulejõust ja sihist. Rekordi postituvu kiiruses saavutas tuvi, kes lendas ära vahe Eideri lootsi „Galioiti“ ja kaldajaama vahel 8 minutiga — ligi 80 mere miili. Asjata kaotuste ärahoidmiseks saadetakse postituvu harilikult, kui mingisugust eritarvidust ei ole, selge ilmaga lendu. Iseäralistel juhtumistel ei pöörata tähelepanu ei ilma ega päevaaja peale.

Asjaarmastaja Bumb, harutades küsimust postituvide tõu üle, kes oleks kõige kohasemad postiteenistuseks merel, seab esimesele kohale Antwerpeni postituvud. Tema lisab juure, et kõik jaamas olevad tuvid kannavad mõlema tiiva pääl tempelt, ühel neist sõnad: „Teningi jaam“ — teisel linnu nummert.

Need numbrid peetakse järjekorras. Tuvi kaotuse või surma puhul tema nummert kellegile ei anta.

Telegraafi kell teatab iga üksiku postituvu tagasitulekut. Tuleb veel juure lisada, et 1886 a. jooksul sai jaam üldse 190 telegrammi, nendest 100 Eideri lootsilaevalt, 61 — signaallaevalt, 29 — teiste tollimajade laevadelt. Üldse oli tuvisid jaamas 140, kellest 100 ühenduspidaajat ja 40 tõusunnitajat.

Postituvud võivad kasulikud olla ka teaduslikurudel uurimisteedkondadel Aafrikas. Belgia ajakirja „L'Eperuvr“ teatel oli Belgia kindralstaabi leitnant Kerkenowen, kes Kongo uurimisteedkonna juhataja oli, omaga kaasa võtnud ka ühe korvi postituvidega, et korralikku tuvipostühendust Kesk-Aafrika mitmesuguste jaamade vahel luua, kuna katsed näidatud olid, et postituvud 2 päeva jooksul Bananast Sansibari üle lennata võivad, kuna harilik tee selleks mitu kuud nõuaks.

Kahjuks said kõik tema tuvid otsa suuremalt osalt madude ja rottide, osalt ka ühe kolonisti püssi läbi, kes ei teadnud nende ülesannet. Aga see nurjaminek ei hoidnud siiski tagasi teiste isikute katseid. Teadete järele, mis saadud ajalehe „Colombe“ toimetajalt, kellegi Jonderi poolt Kongosse ligivõetud 40 tuvist tulid kõik määratud kohta täiesti õnnelikult tagasi ja harjusid oma uue elukohaga ära, pääle ühe, kes teel otsa sai. See annab põhjalikku lootust, et postituvud oma uue elukoha, Aafrika, kliimaga ära harjuvad, ning et lähematel aegadel sääl korralik tuvipost korraldatud saab.

Mitmes Belgia linnas on tuntud järgmine algupärane komme. Nooredmehed, kes väeteenistusse kutsutud, loositõmbamisele minnes võtavad sagedasti igaüks kaasa ühe tuvi, kelle loosivõtmise tagajärgede teatega koju tagasi saadavad. Sellejuures tähendab valge lint, mis tuvi kaela või jala külge seotud, õnnelikku, ja must — mittemeelepäralist nummert. Viini lähedal Hitsingi külakeses tarvatakse postituvusid linnalähedate aiatööstuste ja linna kaupluste vahelise ühenduse pidamiseks. Arusaadav et need ühendused võib tarvitada ainult need väikesed linnakesed ja kohakesed, kus ei ole telefoni, ja niisuguste tingimustel toob ta kahtlemata tulla aiatööstusele.

Kuulus aiatööstuse peidaja Heilbrunk korvaldas niisuguse postil oma aia ja Viini kaupluse vahel. Iga hommikul varustas Hitsingi lähedastel kauplustes

teatud arv postituvusid, keda siis linna ligidal olevatesse aiatööstustesse teadetega kõiksuguste tellimiste üle laiali saadetakse. Niisugune teadeteandmine lähemate maade pääle sünnib sama kiirelt ja kindlalt, kui telefoni- või telegraafiteel.

Lõpuks tuleme veel meele ühe iseäralise tuvikasutamisuhtumise Ameerikas. Asjaolu oli järgmine:

Kuulsa näitleja Anton Schotti igal väljaastumisel Loengrini linna teatris lendasid ühest looshest 3 valget tuvi loorberi okstega nokkades lavale, jätsid oksad sinna ja lendasid selle järele oma ilusa käskijanna, miss Bledbourh'i juure jälle tagasi. Auavaldus oli kahtlemata uus ja tingimata algupärane.

Kõikidel ilmasõjast osavõtjatel on teada, kui suur tähtsus on hää ühendusel liinilolevate väeosade eneste vahel üheltpoolt ja seljataguse vahel teiselt poolt.

Hää ühenduse puuduse all kannatas kõige rohkem Vene sõjavägi. Kuid nendes sõjaväeosades, kus prantslaste abil tuvipost sisseasetud oli, oli see puudus vähem tuntav. Sellest on näha, kui tähtis tuvipost sõjaväes on. Aga sellega ei ole veel kaugeltki kõik sõjaväe tuviposti hääd küljed selgitatud.

Kui sõjaväe lendur-maakuulaja vaenlase poole luurkäigule läheb, võtab tema enesega postituvu kaasa. Kui ta midagi märkab, mille edasisaatmine viibimata tarvilik, kinnitab tema hanisule sisse peidetud teadaande tuvi jala külge ja laseb tema lendu, ise luuret edasi jätkates. Tuvi kannab kalli koorma ruttu oma majakesesse, mis sõjaväe staabi juures asub, kust teade siis kiires korras siidulema ehk luurejaoskonna ülemale kätte toimetatakse. Et üks tuvi röövlinnu ehk kuuli läbi hukkuda võib, lastakse lennumasinalt ühel ajal kaks tuvi teadetega lendu. Väga tähtsatel juhtumistel ja kui tuvisid suur hädahoht varitseb, ning ka halva ilmaga, lastakse 3—4 ja rohkem tuvisid lahti.

Väga tähtsad on postituvud laevadel merilahingu ehk luurkäikude ajal. Raadiotelegraafijaamad, mis tänapäev iga suurema sõjalaeva pääl olemas, saavad merelahingu ajal tihti rikutud. Mingisugust teist ühendust aga laeva ja mannermaa vahel ei ole. Sääl saavad laevadel asuvad postituvud laevade ja meeskondade päästjateks. Ilmasõja vältusel tarvitasid Prantsuse ja Itaalia laevastikud ühenduse alahoidmiseks kõige suuremas ulatuses postituvusid ja on juhtumised teada, kus kiire teadaandmine postituvu kaudu laeva kindlast hukkumisest päästis. Sõjakraonika teab ka juhtumisi, kus teadete tagajärjel, mis postituvide abil ühest laevast teisele üle antud, lahingkäik täielikult muutus. Tuviside sisseseadmiseks laevale ehitatakse sinna, liikuvate mannermaa tuvijaamade eeskujul, väikesed tuvipuud ja säätakse ka sarnane vahikord sisse: ühe laeva tuvid peavad vahti teisel laeval ja ümberpöörduvad.

Postituvide organiseerimine sai alguse nagu kord juba tähendatud 1870 a., s. o. Pariisi piiramisajal, kust pääle tuvi peaaegu kõikides riikides sõjaväelise tähtsuse omandas. Ehk küll kindlused oma strateegilise tähtsuse mõeldud sõja ajal peaaegu kaotasid, oli siiski kasu, mida postituvud piiramise juures töid, kahtlemata suur. Näiteks Peremöschli, kus lennumasinade abil piiratud ühenduspideamine hädahohtlik ja mitte kindel oli, kuna vaenlane terve oma oskuse ja jõu selleks tarvitas, et igasugust läbikäimist kindlusega katkestada, võidi ühendust alal hoida ainult tuvide abil.

Tuvide väljalend kindlusest ja nende tagasitulek jääb vaenlase poolt suuremalt osalt tähelepanemata, sest et see kas õnnel ehk vana hommikul, koidu ajal, sünnib. Saksa sõjaväes mängis postituvu suurt osa rüütmilisele ajal. Sõjaväe alakulud pidasid postituvusid vaenlase seljate, nagu oleks need lihtsad tuvid, nii et see kahtlust ei tekitanud. Saksa otstarbekas vahti kahtlusevõimaga kõige paremini õpetatud ning tugemasid ja vastupidavamad

tuvid, sest et neil enamaltjaolt schiffreeritud telegrammide edasitoimetamiseks 500—600 klm. kaugusele ilma puhkuse ja toiduta ära tuli lennata.

Teada on, et Vene sõjaväe seljataga kuni sõja lõpuni töötasid Saksa salakuulajate organisatsioonid, kes kõik teated omalajal Saksamaalt kaasatoodud tuvidega edasi saatsid. Et sõja algul Vene sõjaväes tuvid puudusid, siis jäi ka see salakuulamisteadete edasitoimetamisviis teadmatuks. Niipea aga kui Prantsusmaalt tellitud tuvid kohale jõudsid ja nende abil side osalt sisse seatud oli, sai väerinnal ärajaotatud tuvijaamade võrgu läbi terve Saksa salaluure-organisatsioon paljastatud. Leidus hoiti sõjaväe staabi salaluurejaoskonna poolt saladuses selleks, et teadetesatjaid mitte hoiatada ja telegramme nagu ennegi kinni püüda.

Ülalnimetatud organisatsiooni paljastamine sündis järgmiselt: ühel kaunis halval ilmal nägi vanem tuvipidaja ühe ümberpaigutatava tuvijaama katusel võorast kirjatuvu. Instruktsioonide järele, mis kõikide tuvipidajate kohta maksivad, tegi tema puurikna lahti ja meelitas tuvi sisse. Siin püüti tuvi kinni ja järelvaatuse juures tehti tööks, et ta Saksa oma on. Pahema jala ümber oli tuvil allumiiniumist rõngas tähtedega „D. A.“ (Deutsche Armee — Saksa sõjavägi) ja teise jala küljes anesulug telegrammiga.

Kinnipüütud tuvi anti täiesti puutumatu sõjaväe staabi luurejaoskonda edasi, kus ka schiffri jaoks võeti leiti.

Kuivõrd hästi Saksa salakuulajate tuvijaam, tuvide arvu järele otsustades, sisse seatud oli, paistab sellest, et ühe kuu jooksul, Vene tuviposti tegevusalgusest arvates, üle 20 Saksa tuvi kinni püüti. Kahtlemata olid need kinnipüütud tuvid ainult üks osa kõikidest sakslaste poolt väljalastud tuvidest.

Väga tähtis on asjaolu, et kinnipüütud tuvide hulgas mitte ainult neid ei leidunud, kes Vene sõjaväe seljatagant lendasid, vaid ka ümberpöörduvalt, s. t. Saksa sõjaväe seljatagant. Umbes kuu aja pärast said sakslased nende organisatsiooni ilmsikstulekust nähtavasti aru, sest päale selle ei õnnestanud enam ühtegi tuvi kinni püüda, vaheajal oli aga väljashandarmeeria kaugel sõjaväe seljataga tuvide väljasaatmise koha üles otsida ja nende väljasaatjad vangistada jõudnud.

Kõiki ülalloodud näiteid arvestades, peame meie kindlalt uskuma, et postituvi sidevahendina väga tarvilik ja kasulik on just neil kriitilistel momentidel, mil igasugune muu sidetegevus katkestatud saab, ehk võimatuks muutub.

A. T—e.

Kommunistide protsess Tartus.

Ajakirjanduses „kommunistide suurprotsessiks“ ristitud protsess algas sõjaringkonnakohtus 10. juulil „Bürgermüsse“ saalis, kus kaebeluste eraldamiseks sellekohane võre oli ehitatud. Kaebeluseid oli süüppingil 75. Pääsüüdlase ja riigivastase organisatsiooni juhina figureerib Hans Heidemann. Kohtu koosseis: eesistuja kapten Helk — liikmed major Liibus, kapten Kuslap, kapten Lökk ja kapten Derrik; prokuröriks kol.-leitn. Trakmann ja sekretääri kohal n.-leitn. Niiler. Kaitsjatena esinesid: advokaadid Jauram, Tomberg, Kanemägi, Hirschfeld, Laagus, Soom, Lui Olesk ja Treial. Kaebeluseid toodi esimesel istangul kohtusaali ükshaaval. Ükski neist ei püüdnud korda rikkuda nagu Tallinnas „149 protsessis“. Kõiki kaebeluseid süüdistati U. N. S. § 102 ja S. N. S. § 273 põhjal kuuluvuses riigivastasesse organisatsiooni, mille ülesandeks maksva demokraatlise riigikorra ja valitsemisviisi väe võimuga kukutamine ja kommunistilise Nõukogude vabariigi proletariaadi diktatuuri maksmine (kusjuures nimetatud põrandaalust organisatsiooni juhi ja toetati aineliselt E. kommunistilise partei keskkomiteest Tallinnast), riigivastase kihutustöö tegemises vastava kirjanduse ja lendlehtede laialilootamise teel, lööksalkade korraldamises (kolmikud) ja poolehoidjatele sõjariistade muretsemises jne. Pääsüüdlast Heidemanni süüdistati veel salakuulamises Nõukogude Venemaa kasuks; samuti olid erisüüdistused veel mõne teisegi kaebeluse vastu. Protsess kestis 13 päeva, mille kestel mingisuguseid korrarikumisi ette ei tulnud, millega protsess täitsa erines kuulsaks saanud „149 protsessist“. Kaebelustest keegi ennast süüdi ei tunnistanud, päale paari osalise tunnistuse (Kauer, Hecht, Adele Marguse). Kaitsjad nõudsid kõikide kaebeluste õigeksmõistmist, väljaarvatud kolm ülalnimetatut. Prokuröör toetas süüdistust süüdistusakti piirides täiel määral, loobudes ainult tõenduste puudusel süüdistusest Salme Kurgi vastu. Kohtu otsus kuulutati 22. juuli hommikul kell 5.20. Otsuse tegemine kestis vahepeidamata 19 tundi. Selle järele mõisteti pääkaebelune Hans Heidemann surma mahalaksmise läbi.

Eluksajaks sunnitööle ühes kõigi iseäraliste õiguste kaotamisega Voldemar Telling ja Emeline Tooming.

15. a. sunnitööle koostatult „149 protsessis“ mõistetud otsusega Elmar Kauer.

10 a. sunnitööle ühes kõigi iseäraliste õiguste kaotamisega: August Bork, Ida Jõgi, Voldeemar Kook, Georg Nael, Tatjana Pihlak, Eduard Postov, Jaan Teder, August Tõnisson, Arthur Vanja, Joh.-Hendrik Velt, Johannes Vähi.

8 a. sunnitööle ühes kõigi iseäraliste õiguste kaotamisega: Voldemar Ilves, Paul Jürgens, Elmar Kukka, Ed. Kunin, Joh. Köster, Karl Läänesaar, Arnold Mürsepp, Leo Paal, Gustav Sock, Karl Säädus, Jaan Tross, Mihkel Vooru.

6 a. 8 k. sunnitööle — Arnold Puha, Joh. Miller, Richard Sikter.

6 a. sunnitööle: Joh. Abrelthal, Jakob Ivan, Stepan Ivanov, August Jürisson, Paul Kattus, August Kiis, Joh. Kõdar, Gustav Leoke, Julius Meinvaldt, Henrik Pihlak, Leonhard Raudjalg, Jaan Sumberg, Aksinja Tarret.

5 a. 4 k. sunnitööle: August Hecht — sõjaväeliste teadete edasiandmise eest § 102 järele õigeks.

4 a. parandusmaija: Aug. Blumberg, Stanislava Heidemann, Peeter Jakobson, Ferdinand Konsen, Gustav Kalla, Villem Kurs, August Kutta, Jaan Osjamets, Joh. Paltser, Karl Ploom.

3 a. parandusmaija: Joh. Erdmann, Peeter Kopli, Joosua-Osvald Kriisa, Adele Margus, Gustav Piir, Joh. Säinas, Joh. Tollmann, Jaan Vanaase, Karl Varikov.

2 a. 8 k. parandusmaija — Linda Kurg, kui alaealine 2 a. parandusmaija: Sinaida Kullam, Ivan Beljaev.

Vabaks: Jaan Kiiter, Salme Kurg, Rudolf Michelson, Eduard Märtnann ja Friedrich Saag.

O. K.

Inglise meremeeste haud Naissaarel aastailt 1854 ja 1855.

(Pilt on kaanel).

Krimmi ehk Idasõjas oli tegevuse raskuspunkt Krimmi poolsaarel, kuid ka meie kodumaa oli sõjaväjana ettenähtud.

Aastal 1854 ilmusid Läänemerde Inglise ja Prantsuse laevastikud, igatüki neist iseseisva juhi all. Hiljem, sama aasta juuli lõpul, tuli juure kolmas iseseisev üksus — prantslastest koosnev 12-tuhanda-line dessantvägi, mis oli paigutatud Inglise laevadele. Nii tegutsesid siis venelaste vastu kolm iseseisvat sõjalist jõudu, mis märksa kergendas viimastel ranna ja kindluste kaitsmist. Vene sõjalaevad peitsid end Kronstadi kindluste varju.

10. mail 1855 a. heitis 17 liinilaevast ja 30 aurufregaadist koosnev Inglise laevastik admiral G. Dundas'e juhatusel ankrusse Naissaare juurde, milline saar oli valitud Inglise laevastiku ajutiseks tegevuse baasiks. Inglise ja Prantsuse laevastikud püsisid Läänemerele kuni novembrini 1855, tegutsedes peaaesjalikult Läänemere idaranna tähtsamate punktide vastu. Meie kodumaa linnadest pommitati Narvat, Pärnut ja Kuresaart. Novembril 1855 lahkusid liitlaste laevastikud Läänemerele. Selles sõjakäigus langenuist Inglise meremeestest on maetud Naissaarele ja nende kalmudele on Briti admiralteedi poolt püstitatud mälestusmärk päälkirjaga:

„This Memorial was erected by British Admiralty in memory of

Commander A. Anderson
H. M. S. „Cressy“
Lieutenant T. M. F. Bond
H. M. S. „Royal George“;
Mr. J. Stephens Boatswain
H. M. S. „Caesar“:

F. Toomy and T. Longbottom
H. M. S. „Monarch“;
J. Barker
H. M. S. „Arrogant“;
J. James and G. Harris
H. M. S. „Cornwallis“;
C. Harris
H. M. S. „Hope“;
W. Boyle
H. M. S. „Ajax“.

Who died in the years 1854 and 1855 and are buried in this Cemetery“.

See mälestussammas on püstitatud Briti admiralteedi poolt . . . (langenute nimed ja laevade nimetused) . . . mälestuseks, kes surid 1854 ja 1855 aastail ja maeti siia kalmistule.

*

Enamlaste ajakirjandus levitab kuulujutte inglaste poolt meie saarte omandamise üle. 1854—1855 a. on tõesti inglased omandanud väikese osakese Naissaarest . . . oma langenud kangelaste kalmistu jaoks.

Peeter I, vallutades Läänemerd ja randa, „raius akna Euroopasse“, et . . . selle kaudu puistata Ida barbarismi Läände. Eriti oleks sellega ametis tänapäeva venemaalased.

Inglise merevägi on väsimatu vahina püsinud Läänemerele Ida vastu.

Neile kangelastele Inglise meremeestele, kes sellel kõrgel ülesandel on jätnud ehk peaks jätma oma elu, nagu see sündis mitmega neist Anno 1854, 1855 ja 1918, olgu igavesti kerge Eesti saarte ja mannermaa muld.

K. — e.

Sõjaväelised teated välisriikidest.

Prantsusmaa.

Prantsuse kaotused Marokkos.

„Petit Journali“ Rabati eri kirjasaatja teadete järele on prantslased Marokko rindel kuni 30. juunini 4.148 meest kaotanud. Sellest arvust on 2.775 meest haavatud, surmasaanuid on 707 meest ja teadmata kadunud, keda võib ka surnuteks pidada, 606 meest. Abd-el-Krimil arvatakse vange olevat mitte rohkem, kui 30 meest. Pääle selle olla samade allikate järele Prantsuse pataljonide meeskondade arvuline koosseis, mille tugevus on ettenähtud 1.000 meest pataljonis, 300 meheni pataljonis langenud. Tarvidust lisa staabi ohvitseride järele on tulnud rahuldada käepärasest olevate ohvitseridega, mis ühest küljest põhjust on annud ohvitseri ja allohvitseri reservist vabatahtlisel alusel tegevusse võtta.

Prantslased Marokko rindel 70 kaitseposti kaotanud.

Abd-el-Krimmi üllatava edu pärast oli võimata ette näha sündmuste sihtkäiku, kirjutab „Times“. Prantslastel on tulnud evakueerida või kaotada

umbes 70 suurt või vähemat kaitseposti. Sellega on nende eelvalve liin likvideeritud ja eelpostideks on alles jäänud baaslaagrid, mille ümbruses praegu võitlused käimas. Abd-el-Krimi käes on mitu Wergha jõe ülekäiku. Rihana kindlustuste kaotus on tõsiseks löögiks prantslastele. Rihana oli pääpunktiks, kus kavatsatud operatsioonide teostamiseks pidid väed väljasaadetama. Rihana oli ainult paarikümne kilomeetri kaugusel Sheshuanist. Rihanast otsesuunas Sheshuani pääle minevad väed oleksid ühenduse katkestanud Riffide ja Jabala suuharude vahel. Prantsuse kallaletung lõunast oleks peaaegu kindlustanud Hispaanlaste edasitungi Tetuanist ja Püha Linn oleks kahtlemata langenud. Nüüd aga on langemise asemel prantsuse Rihana posti garnison sinna vangid viidud ja prantsuse liin Wezzani sektoris 30 kilomeetri võrra tagasi tõmmatud, et ta vastaks Primo de Rivera liinile.

Rahutingimised, mis on kokkuseatud Prantsuse-Hispaania konverentsil, mida peetakse peaaegu vahetpidamata Madridis juba 17. juunist alates, on praegu Abd-el-Krimile kätte toimetamisel. Suureks üllatu-

seks oleks, kui Abd-el-Krim võus on neid üldse arutusele võtma, olgugi, et neis temale lubatud autonoomia Marokko Sultani all on prantslaste ja hispaanlaste seisukohalt väga suuremeelne lubadus. Kaheldakse, kas Abd-el-Krimi luure tegevus nii hää

on kui räägitakse ja kas tal selle tõttu üldse aimu on, missugusel määral Prantsuse-Hispaania konverentsil allakirjutatud lepingud tema saatust puudutavad.

J. A-n.

Sport kaitseväes.

Tallinna garnisoni kergejõustiku võistlused.

24. ja 25. juulil s. a. ära peetud Tallinna garnisoni kergejõustiku võistlustel saavutati järgmised tagajärjed:

100 mtr. jooksus A kl. — 1) velt. Kesküll, Pion. pat. 11,2; 2) velt. Kukk, Sv. ühend. õp., 11,8; 3) leitn. Trankmann, Pion. pat., 12;

100 mtr. jooksus B kl. — 1) asp. Kongas, Sv. ühen. õp., 12; 2) kdt. Hanson, Sv. üh. õp., 12,2; 3) kdt. Tentson, Sv. üh. õp., 12,3.

200 mtr. jooksus — 1) velt. Kesküll, Pion. pat., 23,8; 2) velt. Kukk, Sv. üh. õp., 24,4 3) velt. Efremov, Pion. pat.

800 mtr. jooksus — 1) rms. Õige, Pion. pat., 2:11,2; 2) v. a. o. Niit, Pion. pat., 2:11,2; 3) kdt. Madisson, Sv. üh. õp., 2:11,3.

1500 mtr. jooksus B kl. — 1) kdt. Veeborn, Sv. üh. õp. 4:35,4; 2) kapr. Hoorep, 10. jalg. rüg., 4:40,5; 3) kdt. Parek, Sv. üh. õp. 4:41,8.

5000 mtr. jooksus — 1) kdt. Jaanus, Sv. üh. õp., 17:32,9; 2) v. a. o. Niit, Pion. pat., 17:48,7; 3) rms. Kuub, Pion. pat., 17:51.

110 mtr. tõkke jooksus (mad. tõkkes) — 1) v. a. o. Miller, Sv. üh. õp., 18,0; 2) kpt. Jõgi, Kindr.-st., 18,6; 3) rms. Sarap, Side pat., 18,7.

Kaugushüpped A kl. — 1) kdt. Neubauer, Sv. üh. õp., 6,0 mtr.; 2) v. a. o. Miller, Sv. üh. õp., 5,99; 3) kdt. Stamm, Sv. üh. õp., 5,84.

Kaugushüpped B kl. — 1) kdt. Kommissar, Sv. üh. õp., 5,82; 2) asp. Kongas, Sv. üh. õp., 5,81; 3) kpr. Trohov, 10. jalg. rüg., 5,53.

Kõrgushüpped — 1) v. a. o. Juurikas, Sv. haigem., 1,65; 2) velt. Kesküll, Pion. pat., 1,60; 3) v. a. o. Bysa, Side pat., 1,55.

Kolmikhüpped — 1) v. a. o. Miller, Sv. üh. õp., 12,8 mtr. 2) v. a. o. Juurikas, Sv. haigem., 11,99; 3) n.-leitn. Uuetoa, Sv. üh. õp., 11,85.

Kuulitõukes (kerge kuul) B kl. — 1) rms. Suuk, Side pat., 14,63; 2) kapr. Kask, Ranna patar. Nr. 6. 13,80; 3) asp. Labbe, Sv. üh. õp., 13, 28.

Kuulitõukes mõl. käega kokku A kl. — 1) v. a. o. Miller, Sv. üh. õp., 20,1 (10,82); 2) n. a. o. Balzar, Pion. pat., 19,73 (10,43); 3) velt. Blumberg, Sv. üh. õp., 19,63.

Raskusheites (12,5 kg.) — 1) velt. Blumberg, Sv. üh. õp., 15,26; 2) v. a. o. Miller, Sv. üh. õp., 12,46; 3) rm. Suuk, Side pat., 11,89.

Kettaheites mõl. käega kokku — 1) v. a. o. Miller, Sv. üh. õp., 62,75; 2) n. a. o. Balzar, Pion. pat., 61,09; 3) velt. Blumberg, Sv. üh. õp., 58,09.

Sõjaväe viievõistluses [1) rakmetes 60 mtr. jooks, 2) rakm. kaugushüpe, 3) rakm. granaadi kaugusviske 4) 50 mtr. ujumine ja 5) 5000 mtr. rakm. rännak] — 1) v. a. o. Piir, Sv. üh. õp., 14 punkti; 2) kdt. Lest, Sv. üh. õp., 29 p.; 3) n. a. o. Verk, Sv. üh. õp., 31 p.

Teivashüpped — 1) velt. Kesküll, Pion. pat., 3 mtr.; 2) v. a. o. Juurikas, Sv. haigem., 2,90; 3) leitn. Raamat, Sv. üh. õp., 2,80.

Odaviskes — 1) n. a. o. Baltzar, Pioneer pat., 48,45; 2) kdt. Valdmann, Sv. üh. õp., 42,80; 3) kapt. Jõgi, Kindr.-st. 42,01.

Teatejooksus 800+400+400+200+200+100 mtr. 1) Sv. üh. õp., 5:13,5; 2) Side pataljon, 5:22,2; 3) 10. jalgväe rügement, 5:31,8. Pioneer pataljoni meeskonna aeg oli 5:06,2, kuid diskvalifitseeriti, sest viimane vahe- tuis jooksis mõne sammu jooksuringilt kõrvale.

Viirovõistluses — 1) v. a. o. Miller, Sv. üh. õp., 14 punkti; 2) kapt. Jõgi, Kindr.-st., 19,5 p.; 3) velt. Efremov, Pion. pat., 20 p.

Võistlustel parandati garnisoni ja ühtlasi ka kaitseväge rekordid: 100 mtr. jooksus 11,2 sek. (velt. Kesküll); 200 mtr. jooksus — 23,8 sek. (velt. Kesküll); 800 mtr. jooksus — 2 m. 11,2 sek. (rms. Õige); odaviskes — 48,45 mtr. (n. a. o. Baltzar).

Väeosade ja asutuste järele omandasid üksik võistlusnumbrites punkte:

1. Sõjaväe ühendatud õpeasutused	224 punkti.
2. Pioneer pataljon	80 „
3. Side pataljon	33 „
4. Sõjaväe haigemaja	16 „
5. 10. jalgväe rügement	15 „
6. Kindralstaap	14 „
7. Ranna patarei Nr. 6	11 „
8. Tallinna kom.-tuur	4 „
9. Aegnasaare kom.-tuur	2 „

Kroonika.

— Kaitseväge üksustele kavatsetakse lipud anda, milleks ellu kutsutud lipukavandite väljatöötamise komisjon, kes oma töölisteks on otsustanud paluda meie kirjanikke, kunstnike ja seltskonnategelasi. Väeosade lipud oleksid kaitseväelaste ühinemise embleemiks. Lipud tuleksid vastavate lipukirjadega — de viisidega.

— 19. juulil jõudis oma ringreisil Tallinna tuntud Ameerika karskustegelane E. V. Johnson, kes ka Tartus peatas.

— Kindral Laidoner, kes Eesti esitajana Genfi relvastuskonverentsist osa võttis ja selle järele Londonis Eesti võla küsimust lahendas, jõudis Tallinna tagasi ja esines aruandega Vab. Valitsusele.

— Eesti panga võla nõudel oli 28. juulil „Peetri tehase“ (end. Noblessner) kinnisvara oksjon. Tehas läks 72.200.000 marga eest Eesti panga juriskonsult adv. J. Maddisoni kätte. Järgmisel päeval omandas adv. J. Madisson tehaste vallasvara 2.321.6000 marga eest.

— Prantsuse valitsuse nõusolekul saadeti kolm ohvitseri Prantsusmaale õppima: kahurväelased kapten H. Kurg ja kapten H. Ibrus Fontainebleausse ja adm.-majandusl. ala major N. Erman Pariisi. Õpeaeg kestab kaks aastat.

— Vab. Valitsus kinnitas 22. juulil kaitseväelaste uue välivormi.

— Alaliseväe ohvitseride kursuste lõpetamise puhul ülandas Vab. Valitsus noorem-leitnantideks järgmised ohvitseri asetäitjad: Peeter Kull, Magnus Kask ja Johan Kiima.

— Läbirääkimistel Eesti ja Inglise valitsuse vahel Eesti võla korraldamine leidis lõpuliiku lahenduse. 24. juulil kirjutati alla leping nimetatud võla fundeerimise kohta, mille järele tasumine sünnib 30 aasta kestvusel. Võlg on suur 917.000 naela ja tekkis teatavasti Vabadussõja ajal Inglismaalt saadud varustuse eest.

— Tartu ülikooli juures asuv mereuurimise komisjon sõitis 28. juulil mootorlaeval „Piritall“ merele, et sääl teaduslisi uurimisi ette võtta. Reis kestab umbes 10 päeva.

— 1. juuniks s. a. on riigil olnud korralisi sissetulekuid 2.981.685.074 marka, erakorralisi sissetulekuid 23.157.537 marka. Võrreldes eelmise aastaga on sissetulekud suurenenud umbes 350 miljoni marga võrra.

— Tänavuse esimese pooleaasta jooksul on Eestist välja veetud võid ligi 700 miljoni väärtuses läinud aasta 217 miljoni vastu.

— Kuna piiritus väljaveo ainena palju oma esialgsest tähtsusest kaotas, on selle vastu nüüd märgatavalt suurenenud kartulite väljavedu. Mõeldud aastala kartulite väljavedu on Eestile andnud 206 miljoni välisvaluutat.

— Riigi ja omavalitsuse teenijate kesklit on esitanud kõikidele valitsusliigetele pikema märgukirja palgade asjus. Palutakse palgaastmete kindlaksmääramist 20 pääle, palga alamäärana 7.500 mkr. ja ülemäärana 45.000 mk. kuus ning palga tõusu teenistusvanuse järele.

— Põllutööminister esitas Vab. Valitsusele ettepaneku põllumajandusliste ja väiketööstuse ettevõtete rendi kulla alusele viimise kohta, et ühtlustada rendimäära. Senini sündis nende ettevõtete väljaandmine kas enampakkumise teel ehk ilma enampakkumisetä, kusjuures tasumisele kuuluv rent kindlaks on määratud rukki hinna alusel. Rukki kilogrammi hinna kõrgendamisega on märksa tõusnud ja rendid, mis väiketööstusi kiratsemisele sunnib.

Vab. Valitsus otsustas töö- hoolekandeministrile ülesandeks teha läbirääkistesse astuda Poola tööministriga Eesti-Poola vahelise töö-õnnetuste puhul abiandmise korra ning ulatuse kokkuleppe aluste välja-töötamiseks.

— Põllutööministeerium on väljatöötanud määruse kava riigi põllumajanduse nõukogu ja maakonna põllumajandusnõukogu kohta. Riigi põllumajanduse nõukogu oleks keskkohaks agronoomilise abiandmise töö korraldamiseks, kuna maakondade põllumajanduslised nõukogud on kavatsatud nõuandvate asutustena maakonnavalitsuste juure agronoomilise abiandmise küsimustes.

— Juuli lõpul käis üle Valga-, Saare- ja Hiiumaa suur torm rahega, mis palju majanduslist kahju sünnitas ja inimohvraid nõudis.

— Juuli teisel poolel valitses kogu Põhja-Euroopas haruldane kuumus, mis oma kõrguse tipule jõudis Berliinis. Eestis tõusis palavus 32°.

— Teedeministeeriumi ja Inglise äri „Becose“ vahel kirjutati alla lepingule raudteematerjali laenu asjus 110.000 naela suuruses summas. Esimeses järjekorras tuleb ehitusele Pärnu-Eidapere raudtee.

Vormikomisjoni sekretäri teadaanne.

„Sõduris“ nr. 27 on maaväe ohvitseride (pääle ratsaväe) lihtvormi kirjeldusesse eksitav viga sattunud. Lihtvormi õlakute auastme tunnused ei ole hõbekarva, vaid kullakarva.

Vormikomisjoni sekretär.

— Kergemate tüsikusse ja kopsuhaigete jaoks töö tavad meil Seli ja Taagepera sanatooriumid, kuna praegu ehitamisel Nõmme sanatoorium. Kuna raskematele tüsikussehaigetele ravitsemiskoht senini täitsa puudub, siis kavatakse Tallinn lähemal ajal ehitada tüsikussehaigemaja 100 raskema haigele.

— Hiljuti esinesid töölised palgakõrgenduse nõudega. Töölise poolt esitati 3 liikmelise perekonna elatismiinum 10.727 m. 33 p. kuus. Palgaküsimust harutati tööandjate ja töölise esitajate nõupidamiskoosolekul töö-hoolekandeministeeriumis, ilma et mingisugusele lõpuotsusele oleks jõutud. Ka vabrikantide ühisuses võetakse küsimus harutusele.

— Veduri korstna sädemest süttis Ellamaa turbaraba põlema. Ära põles umbes 50 kantsülda valmisturvast. Riikliku turbatööstuse kahju umbes 200.000 marka.

— Piiritusevedajad tungisid kallale piirivalve Tallinna jsk. Suuropi kordoniüle Ernst Tõlpt'ile ja haavasid teda revolvrakuuliga paremast jalast.

— Maksvate määruste järele oli meil eraisikute raadioaparatuuride lainte pikkus piiratud kuni 700 meetrini, mis osutus suure takistuseks raadioasjanduse edenedemisele. Raadiokomitee otsusel on nüüd raadiolainete pikkus täiesti piiramatuna jäetud.

— Ühenduses Heidemanni protsessiga tarvitas ametliko Vene ajakirjandus Eesti kohta äärmiselt laimavat ja väljakutsuvat tooni, millega ainult venelased hakkama võivad saada. Meie Moskva esitus esines protestiga väliskommissariaadile.

— Tartus oli suurem tulekahju, mis hävitas kaks suurt elumaja. 25 perikonda jäi päävarjuta. Kahju umbes 4 milj. marka.

— Nahvtareservuaaride lõhkemise tagajärjel lendas Danzigi sadamas õhku Poola miinilaev „Kaszub“ ja vajus kohe põhja. Kogu meeskond — 80 inimest — sai raskesti vigastada, 3 madrust jäi kadunuks. Hiljem tõsteti miinipaati merepõhjast üles ja viidi Danzigi laevatehasesse parandusele.

— Liitlaste väed lahkuvad okupeeritud Ruhri maalt ja maaalad antakse sakslastele tagasi. Vägede äraviimine on tingitud sakslaste leplikumast poliitikast ja korralikust sõjakahju maksude õiendamisest.

— Kreeka saadik Moskvas hra M. vrudis viibis mõned päevad tutvunemise otstarbel Eestis ja sõitis siit edasi Lätisse.

— Inglismaal ähvardas tulla söetöölise streik. Et aga töölised järelandlikumaks muutusid, siis jõutakse vististi kokkuleppele.

— Ühel ja samal päeval juhtusid Lätis sõjaväe lennukitega kaks lennuõnnetust. Mõlemal juhusel oli põhjuseks mootori seisajäämine ja korraliku maandumis-võimaluse puudumine. Lendurid pääsesid kergemate vigastustega.

— Ida ja Põhja-Soomes olid suured metsapõlemised. Kustutama saadeti sõjavägi ja kaitseliit.

— Saksa ja Poola vahekorras tuleb järjest uusi teravaid kokkupõrkeid ilmsiks. Poola valitsus otsustas üht osa Poolas asuvatest 35.000 Saksa optandist maalt välja saata. Saksa valitsus omakorda ähvardab sedasama teha poolakatega Saksas.

Kaitseliitlane.

Näitelava propaganda tegurina kaitseliidus.

Kaitseliidu propaganda. Vaimline kasvatus.

Asetades näitelavalise küsimuse kaitseliidu tegevuse raamesse, ei saa loomulikult juttu olla näitekunstist tõsise kunsti seisukohalt. Kunst, ükskõik milline tahes, ei seisa muusihilise seltskondliku või riikliku organisatsiooni tegevuskavas niivõrd kõlblises kõrguses, et temast täie sõnaga saaks rääkida. Siin on kunst teise või kolmanda plaani ülesanne, pääasjalikult aga abinõu seltsi tegevuse elustamiseks ning majandusliku seisukorra kindlustamiseks. Vähemalt on ta nii tänapäeval, kus ei saa nõuda asjaarmastajate näitlejate trupilt kindlat kunstlist ilmet ega koguni uue suuna taotlemist. Selleks on meil kutselised teatrid. Kui asjaarmastajate trupp harrastab lavakunsti nii, et ta esile manab ülendavat meeleolu, vaimustust ja helevust, lähendab inimesi kunstile ning pakub vähenõudlikele tervendavat vaimlist lõbu, on ta ülesanne suureviisiliselt täidetud. Rohkem ei julge me mõnikord nõuda ühelt kutseliselt teatritlki.

Eelnimetatud nõuete seisukohalt kõnelevad käesolevad read — näitekunstist kaitseliidus.

Kaitseliitlase näitelava (kui nii kategooriliselt ütelda) ei hakka samuti rühkima mingi uue idee ega otsingu poole, temast ärge lootkem mingit uuenduslikku teatrit. Omas kaitseliitlaste peres on tal teised ülesanded, kuid ülesanded, mis omased ühele asjaarmastajate näitetrupile. Kuid oma ilme peab tal olema.

Kaitseliitlaste lavaharrastus peab täitma järgmised nõuded: kaitseliidu propaganda, rahvustunde süvendamine, tutvunemine kunstiga, teatri publiku kasvamine ning huviäratamine kunstiliste meelelahutuste vastu.

Esimene neist ülesannetest on loomulikult kõige tähtsam, kuid ühtlasi kõige raskem.

Sarnane prapaganda viis näitekunsti harrastamise näol on oma iseloomu kohaselt rohkem sisemine. Kuid tal on ka oma väline mõju. Selle propaganda võib tihendada ning hoida koos organiseeritud kaitseliitlasi. Lavatöö on kahtlematult jõud, mis köidab kaitseliitlasi ühtlaseks hääsõbralikuks tegevuseks. Siin haarab neid mingi kõrgem püüe, avaneb võimalus luua, maksa panna oma individuaalset isikut. Esimesed väikesed õnnestumised õhutavad, tõstavad iseteadvust ning kriipsutavad alla inimväärtust. See aga tiivustab tegevusele, annab jõudu sügavamate tungide teostamiseks. Harrastades näitekunsti, omavad kaitseliitlased ka ühist tegevushimu ja vaimustust otsekoheste teenistuskohuste täitmiseks. Nad lähenevad üksteisele, õpivad üksteist tundma ning sidunevad vendluse ühise idee teenistuseks. Kaitseliitlaste keskel signib vastastikune arusaamine. Kõik need tulemused on aga viljaka töö pandiks.

On tarvis, et näitetrupp oleks arvuliselt suur, et ta mõjuala oleks laiem ning tulemusrikkam. Tuleb tegevuse koondada kõikide huvi, arvestades isikute lahkumisevate omadustega.

Ilma naisteta võiks aga lavalist tegevust kaitseliidus vaevalt ettekujutada. Praegusel juhul aga, mil naisedki algavad omakaitse tegevust, võimaldub elava kontakti loomine mõlemi organisatsiooni vahel. Kõik eelõeldu maksab ka naiste kohta, ka neis kujuneb loov inimene. Kuid näitelaval on nende osad samad, ühine kunstiline vaim seob mõlemad. Tuleb veel meelepidada, et näitelava on naistele veelgi meelega lähem ning nende huvi töö vastu peaks olema suur.

Oleks leitud ühine tegevusala, mis köidab, kohustab ja vaimustab.

Näitetrupp oma esinemisega demonstreerib oma jõudu, millel suur moraalne mõju. Seltskond, kes toetab kaitseliitu, on kohustatud kaitseliitlaselt nõudma nende võimete avaldamist. Siin aga avaldab kaitseliitlane oma loova töö tulemust, mis ei jäta külmaks ka kõige nõudlikumat. Siit selgub, et kaitseliitlaste teevad tervet vaimlist tööd ja et nad rakendatud inimesoo kõrgemate püüete teenistusse. Ja see haarab ning paneb liikuma kõik passiivsed kõrvaltvaatajad, kes seni mitmesuguste arusaamatuste tõttu kaitseliidu suhtes olnud tummad. On kindel, et kõige paremini reklameerib ja propageerib kaitseliitu ta enda töö. Harrastades näitekunsti, astuvad kaitseliitlased esimese otsustava sammu.

Rahvustunde süvendamine on pääasjalikult repertuaari küsimus. Ettekantavad näidendid tulevad valida sellased, missugused kajastavad meie rahvuslikke püüdeid ning ühel või teisel viisil meie rahvuslikku aadet eneses kannavad. Siit kasvab n. n. rahvuslik propaganda, mis üks kaitseliidu esimesi ülesandeid.

On selge, et kaitseliitu kannab rahvuslik ja isamaaline vaim. Need alustalad on seda kindlamad, mida ilmekamalt ja sirgjoonelisemalt on arenenud meie arusaamine rahvustundest. Kaitseliidu organisatsiooni kindlustamiseks tuleb alata rahvusaate selgitamisega ja õhutamisega. Peab kaitseliitlastes pidama kestvat hoogamist, peab hõõgvil hoidma seda vaimustust, mis teda kaitseliidu ridadesse toonud.

Näitelava ütleb siin suure sõna. Eeskava tuleb kokkuseada nii, et teda ilmestaks rahvuslik mõte. Ainult ärge mingem liialdama. Sellased rahvuslikud eeskavad on väga helled, võib kergesti vesistada ning teha labaseks meie tõsise ülesande. Äärmus on kahjulik. Tuleb valida tagasihoidlikult, kainelt ning pidada silmsil ka kunsti printsiipi, sest meie peame hindama kunstlist maitset ja puhtust, kui parimat sisendamise abinõu, kui propaganda vahendit.

Ent ei tarvitse piirduda ainult Eesti algupäraste rahvusmeelsete näidendite lavastamisega. Sest oleks vähe. Meie viime lavale teiste rahvaste omi, et tõendada nende vabaduspüüetest ja riikliku ning rahvusliku isolemise väärtuse mõistmisest.

Kuid ka mitte ükski näidendite lavastamisega ei seisa kaitseliitlaste — näitlejate ülesanne. Suurt kunstlist naudingut ja huvi äratavad iga sugused improvisatsioonid ning elavad pildid, rahvatantsud ja muudki, millele esiletoomine laval võimalik ning mis ettekanakse ülesseatud nõuete kohaselt. Eriti kunstimõjusad on deklamatsioonid.

Kunstiga tutvunemine ei ole vahest küll kaitseliidu otsekohene ülesanne, kuid seda tähtsam on ta individuaalselt igale üksikule kaitseliitlasele. Esmajoones kasvatab ja peenendab lavakunsti harrastamine ilutunnet ning tõstab inimese esteetilist tasapinda. See on kõrge vaimukultuur, mida peab taotlema iga arenenud inimene. Veel enam, see on igale kultuurinimesele paratamatuks vajaduseks. Rahva arusaamine kunstist on selgemaks tunnistuseks tema kultuurilisest kvaliteedist.

Harrastades lavakunsti, tungivad kaitseliitlased kunstisugavustele lähemale. Eriti aga võimaldab seda teaterkunst, sest siia on koondatud kõik kunsti võimalused. Teater on kunst, milline seisab

inimese olemusega otsekoheselt, peab ütlema, füüsilises ühenduses. Inimene saab laval ise kunsti produktiks, mis tõttu ta ise kohaneb kõikide kunstide koosavaldusega.

Teatri publikut meil sõna tõsisel mõtetel pole. Meie kodanikkudel pole veel teatris käimine tungivaks tarviduseks saanud. Teatriskäimist propageerida ei ole kaitseliidu ülesanne, kuid igal kaitseliitlasele on tarvis selgusele jõuda teatri väärtusest. Kaitseliitlane, kui ta tahab olla haritud inimene, peab oskama teatris käia, see on äraseletatud, ta peab vahet tegema häade ja nõrkade ettekannete vahel. Kaitseliitlasele peab väljakujunema teatav kunstiline mõtt. Selle mõodu puudumine ongi olnud põhjuseks, et meil korralik teatripublik puudub.

Kõik asjaarmastajate trupid on võtnud omas enamuses üheks põhiülesandeks selle, et omist liigest kasvatada korralikke teatri inimesi. Kaitseliitlaste näitetrupid tehku seda sama. Arusaadavalt sünnib kunstiline mõtt juba igapähe, kes lähedal seisab lavalisele tegevusele, ka kõige algelisemas ulatuses. Kaitseliitlane suudab arvustada näitlejaid, teda ei huvita mitte ükski teatri belletristiline ja jutustav osa, vaid ka mäng, milles avaldubki teatri otsekohene olemus. Ja see on kahtlemata suur võit meie teatril, teatripublikule ja pääsajalikult kaitseliitlastele enesele.

Viimane nõue — huvitav ja aratamine kunstiliste meelelahutuste vastu — on kaitseliitlaste keskel suurima tähtsusega. Selles osas on näitelava mõjuva propaganda abinõuna veel kasvataja ja tervendaja.

Kõnelesime, et kunst arendab ilutunnet ja tõstab esteetilist tasapida. Kuid ühes nendega mõjub kunst eetilisel, sest paratamatult esinevad kunstis

esteetiline ja eetiline element koos. Praegune „vaimline videvik“ on enesega kaasa toonud maitse allalaskumisi ning lõbukultuuri harrastamises vildaka suuna. Terve inimene vajab tervet ja täiuslikku lõbu. Meie aja suurim pahe on aga just ühekülgne elumaitmine, mis käesoleva ajajärgu tehnilise kultuuri hädaohutest kõik muu üles kaalub. Andumises alkoholistile ja sugulisele liialdusele nähakse meie päivil ainumat lõbu, mis kroonib elamise mõtet. „Elusisu“ otsimises on langetud liig ühekülgelele pinnale ning äraunustatud tervendavamad ja rahuldavamad nautingud — vaimlised avaldused.

Kaitseliitlane peab omama eskujuliku eetilise tsensuse, muidu pole ta väärt väljaastuma rahva nimele. Meie valitud kodanik harrastagu lõbukultuuri täies ulatuses, tasakaalukalt ja alati esimesele kohale seades eetilisi ning tervendavaid vaimlisi lõbusid. Siin on kunst, kui mõjuvam tegur. Näitekunst on seda eriti. Tegutsedes lavakunsti alal, õpib kaitseliitlane hindama kunstilist meelelahutust, mis äratav, tervendab ja vaimustab.

Lavakunst on ala, millel suured propageerivad ja kasvatavad voorused ning mitte ükski nende suhtes kes aktiivselt kaasa teevad. Eelloetletud omadused on maksvad ka nende kohta, kes päältvaataja osas. Siin saavad kõik kaasatõmmatud.

Kaitseliitlastel tuleb võtta lavalist tegevust tõsiselt, sest tal on veelgi rohkem positiivseid jooni, kui siin suudetud ära märkida. Näitelavale toovad kaitseliitlaste suurima osa omist vaimlisist püüdeist ning loovad väärtusi, mida hindab ja peab hindama igaüks. Kasvatagem ise endi keskel näitlejaid, sest need on jõud, kes hoiavad kaitseliidu organisatsiooni vaimliselt, kui ka majanduslikult tugeva. Iga esineme toob kindlasti ka sissetulekut. Jvi.

Bolshevism ja kerensklus.

(„Sõdur“ nr. 29 järg).

Eelpool tutvunesime üldjoontes Vene eelrevolutsiooniga üldise arvamisega. Tarvis meespidada, et üldine arvamine ja üldised tõekspidemed, olgu nad nii esklikud kui tahes, on poliitilises tegevuses reaalsed jõud. Kuigi nende tõeks peetavate ideede elluviimise katsed võib valitsus ajutiselt takistada surve abinõudega, paneb üldine arvamine enese poliitiliselt maksma, niipea kui lödveneb valitsuse moraalne jõud, ja hakkab teostama omi ideaale. Ebasu ja valearvamiste vastu peab pidama väsimata ideelist sõda kõigi seltskondlaste loovate jõudude kaasabil ja ära võitma väärarvamised.

Vene üldine arvamine uskus, et tema ideaalide elluviimise ainsamaks takistajaks on tsaarivalitsuse sõge tagurulus. Vaja kõrvaldada see takistus ja Venes algab kuldne põlv. Nii ei uskunud ja arvanud mitte ükski poolintelligent ja eluvõõrdunud intelligent kihid ning nende mõjutuses olevad hulgad, vaid ka ringkonnad, kellele oleks tohtinud loota palju asjalikumat mõtlemist. Isegi senaatorite seas leidis salaja revolutsionääride poolehoidjaid.

Peab veel mees pidama, et too ideoloogia oli kaunis vana ja sügavale sisse juurdunud. Seda levitasid ilukirjanduslised ja populaarsed teaduslised teosed, ajakirjandus ja illegaalsed lehekused, propageeriti õppiva noorsoo seas ja mäletseti teelaas, sest venelased armastasid „vaielda“ „suurte ideede“ üle. Tsarismi vastase liikumise ideeliste märtrite oreool ja salaorganisatsioonide tegevuse müstika lisas talle juure suurt elujõudu.

Aga vaatleme teisi tingimusi, mis etendavad väga tähtsat osa ühiseluliste vormide kujundamisel.

Eeskätt olgu tähelpanu juhitud tähtsate asjalole: Vene impeerium oli kõikikülgselt lapiline — nii rahvuslise koosseisu, kui kultuurilise arenemise ja elamistingimuste poolest. Näiteks oli rahvaharidus võrdlemisi kõrgel tasapinnal Soomes, Eestis ja Lätis, kuna Suur-Vene aladel ja russiinlaste keskel tõusis kirjaoskamatute arv kohati kuni 92% elanikude arvust. Ka Ukrainas ja Poolas oli rahvaharidus madalal arenemise astmel.

Venemaa oli ekstreemide maa. Samal ajal kui Vene ühiskondlastes kihtides mõnutseti filosoofiliste ideede peensuste arutledes, valitses laiaades hulkades vaimline sõgedus ja moraalne arenematus toorus. Ei puudunud isegi inimohvrid usulistel toimingutel. Samal aastal kui peeti kõmurikast Beilise protsessi, ilmusid mäletavasti teated neljast rituaalsest tapmisest. Vene talupojad nägid põuas, paksus suitsu, udus jne. Jumala ähvardavaid märke, otsisid maapäale ilmunud valekristust, leidsid selle kord väljaspool abielu sündinud lapses, teises kubermangus vanas mehes, kes elas üksiklasena küla taga, jne., tapsid, põletasid ja puistasid tuha pärituult kiriku palvete, lipukäikude ja pühatalituste saatel. Kohus tegi süüdistavad otsused.

Ühiskondline elu oli organiseerimatu: puudus kultuur-haridusliste seltside ja asutuste ning ühistegeliste ettevõtete võrk. Need olid alles algatamise ajajärgus. Ainult Semstvo, linna ning valla omavalitsusasutused olid ainsamateks seltskondlike omaalgatuse arendamise lavadeks. Kuid iseloomult on need adminis-

tratiivsed, sunduslikud asutused ning olid valitsuse erilise hooldamise all. Võrdluseks tähendan jälle, et Eestis, näiteks, oli kaunis tihe võrk kõiksuguseid seltskondlisi asutusi ja ettevõtteid — „Estonia“ teatri seltsist kuni kanakasvatavate ühisuseni kusagil Priipalus ehk Laanemetsas. Pole huvitusta äratähendada, et praegu Valga maakonnas on ühisuse ja liigete arv suurem rahva üldarvust, seega on inimesed korraga väga mitmekesiste seltside ja ühingute liikmed.

Tsensuurilised olud takistasid võitlust vaimliste ja poliitiliste voolude vahel. Liberaalsed ja sotsialistlikud ideed arenesid salaja, pöranda all, ja „hõlma all“ levitati keelatud kirjandust.

Sarnastes tingimustes omandasid revolutsioonilised lööksõnad ja lausekesed müstilise salakirja ilme ja muutusid hulkadele sakramentalistlikeks tcodeedeks.

Õigusline seisukord kannatas feodaalseste mõistete jäänuste all. Säilinud seaduslikult eesõigustatud ühiskondlike kihtide — aadeliseisuse, vaimuliku seisuse ja suurvõimude olemine olemine rikkus mehaaniliselt seaduse ees tasaõiguse põhimõtet, takistas selle teostamist jurisprudentsis ja soodustas feodaalsete õiguslike mõistete ning omavoli iha edasi elamist praktilises elus.

Kuid ka siin ei olnud tasaust kogu riigi maaalal. Kuna Vene osas maiste vägevuste ees kummardamist, altkäemaksu andmist ja omast õigustest loobumist rikkamate ja võimsamate kasuks peeti ilmast kergemalt läbisaamise abinõuks, pidas eestlane paremaks omada kõiki õigusi, mis seadus temale lubanud ja kaitses neid viisalt. Ei ole haruldased need mehed, kes 4—5 korda omad asjad viisid Senati. Kuid Riidajas olnud ka sääraned, kes 36 korda „Senatis ära käinud“. Ainult säääl, kus on oma õiguste südi kaitsmine, on ka õigusline kord. Ja vastupidi, kus kergesti loobutakse oma õiguste kaitsmisest, säääl ei saa oletada arenenud õigustunde olemas olemist kodanikkude hinges: on vaid rusika õigus ja omavoli iha, mida mahasurub vägivõim.

Venemaa oli kapitaniüüte väene maa. Töö, mis inimesi toidab aasta läbi, puudus. Laialdased talupoegade kihid logelesid talve läbi töötä ja imesid karukäppa.

Varanduste hallikaks oli põllupidamine, metsade kasutamine ja äri. Ääretu suured maaalad olid koondatud üksikute kätte. Nii ei puudunud kapitalide väesäl maal üksikud suurmiljonäärid, kelle varandused tõusid kümnetesse kuldrubla miljonitesse. Need suurmaaomanikkudest miljonäärid püüdsid keerlelda õeringkondades ja elada välismaistes luksus kuurortides. See oli tee, mida mööda rahvusline kapital väljamaale voolas midagi rahvamajandusele tagasi andmata.

Tööstusline kapital oli nõrk, oli laenatud välismailt. Kuid ainult tööstusline kapital õpetab rahvast hindama loova vaimu tähtsust majanduselu alal, varanduste kogumisel. Suurmaaomanik, miljonär, kes oma mõisaid valitseb palgaliste valitsejate kaudu ja võtab tulu oma kasuks, ei ole küllalt hääl väärtuste looja eeskujuga: tema miljonid on „jumala armust“ ja ta ahvatleb kõiki ihaldama varandusi jumala muidu, ilma töötä ja väeva nägemata.

Nagu näeme, olid Vene olud täiesti vastamisi nende ideaalidega, mis teostada taheti. See on ka arusaadav, sest seltskondlikel ideaalidel ja humaansuse ideedel olid laenatud välismaadelt, ja mitte välja kasvanud Vene oludes.

Igatahes puudusid Venemaal eeldused demokraatlike korra sisse seadmiseks. Oli selge, et ainult traditsiooniline valitsus suudab korda hoida Venemaal ja selle langemisel ei jää tulemata katastroof. Kuid usuti teisiti ja võitjaks jääb esialgu ikka usk, kuni ta ei ole hävitatud tegeliku elukäiguga. Üldisele arvamisele vastu rääkijaid ei kuulda, kirjutusi ei loeta — see ei ole rahvale maistuseks, mille pääle tormi jookstakse. Kui sarnast kuulatakse ehk loetakse juhuslikult, siis sõimatakse ja unustatakse see pea. Teisiti ei saa see ollagi, sest korralik inimene peab ikka rumalaks seda, mis

Tellijatele ja kaastöölilistele!

Selle numbriga lõpetab „Kaitseliitlane“ oma koosilmumise ajakirja „Sõduriga“.

Kaitseliidu häälekandja esimesed sammud ajakirja „Sõduri“ toetusel on meile julgust ja jõudu annud uue iseseisva ajakirja väljaandmiseks. Ka on järjekindlalt kasvanud ja tugevnenud kaitseliidu organisatsiooni nõudmised oma mõttekandja vastu tõusnud. See pärast asub kaitseliidu staap otsekohe oma iseseisva häälekandja väljaandmisele.

Esimene number ilmub septembri kuu algul.

Kaitseliitlastele, kes tellinud „Sõdur-Kaitseliitlast“, saab „Kaitseliitlane“ kuni tellimise tähtaja lõpuni „Sõduriga“ kaasa saadetud.

Uusi tellijaid ja kaastöölisi palume pöörata Kaarli tän. nr. 8, „Kaitseliitlase“ toimetuse ja talituse uude asupaika.

Avaldame sügavamat tänu kõigile senistele tellijatele, kaastöölilistele ja muudele toetajatele ringkondadele.

„Kaitseliitlase“ toimetuse.

üldisole arvamisele vastu räägib, nii Vene külas, kui kõrgemate seisuste salongides.

Tohikis huvitust pakkuda märkus, et möödunud aastate viletsused ei ole suutnud veel hävitada usku Vene rahva erilisse kutsumisse. Euraasiastid kujutavad tulevast ilma nii, et säääl on õitsev Venemaa ja kangus Öhtu-Euroopa. Üks euraasiastlik kirjanik lasab merepõhja vajuda kõigil maaaladel, mis kuulusid enne Vene impeeriumi ja lahu löid Venest. Ka Saksamaa ja Austria ning Ungar vajuvad mere põhja. Veel hiljuti ilmus ühes kohalikus lehes joonealune, milles arvatakse, et tulevikus, kui kommunistiline kord Venes langenu, tuleb Öhtu-Euroopal Vene käest õppida elama. Kui ta seda ei suuda ehk ei taha, siis on ta määratud hukkamisele. Poliitiline kord tol tulevusel Euraasial (Venel) on monarkistline, sotsiaalne konstruktsioon sotsialistline — kõik on kõikide päralt, nagu sipelgatel, ja kõik on väga usinad, virgad ja hääd ning targad. Paradiisi maapääl. Monark on muidugi kõige targem olevus teres ilmas.

Usku omarahvasse peab olema. Muidu langeb rahvas orjusse. Usku peab loomulikult õhutatama ja värskendatama, muidu ta vaibub. Kuid peab oskama hinnata ka olusid ja lähemad sammud seadma vastavalt oludele. See omadus aga puudub ikka usklikeudel rahva massidel.

On arusaadav, et tsarismi langemisel võisid valitsuse eesotsas püsida ainult niisugused mehed, kelle meelsust vastab masside usule. Loomulik, et äge monarkist sinna ei võinud sattuda ja juhuslikult sattudes püsida. Ka on loomulik, et füüsilise demokraatlike põhimõtte maksma panemisel juhtiva osa etendamine pidi kalduma ikka enam ja enam inimeste kätte, kes vastasid massi esile kerkiivaid nõudmisi, kuni ta läks kommunistide kätte, kes töötasid rahvale sõjalõppu ilma mingi maaala kaotuseta ja verevalamiseta, rikkuse küllust, vabadust igale inimesele teha, mis süda

kutsub, ja kõigi välis- ja sisemaalistest võlakohustus- test vabanemist. Et Kerenski lobises, on ka loomulik, sest lobisemine meeldis venelastele ülekoige. Juhatan teid otseseid meie ülikooliharidusega inimeste poole: üks tänapäevani kiideta Vene professore, kes „hästi räägivad“. Kerenski rääkis hästi — miks nõuate karult kahte nahka.

Miks Kerenski ei tarvitanud valitsuse võimu ja kõva kätt? Kuidas võis ta tarvitada võimu, kui võimu tarvitamist peeti lubamatuks patustamiseks demokraat- lise vabaduse põhimõtete vastu: „kodanikud“ pidid olema ju mõistuselised olevused, kes ise paremini tea- vad, mis hää ja kuri, kui valitsuse „njänkad“. Seda oli õpetatud aastasaja jooksul ja see oli inimeste mee- lest absoluutne tõde.

„Kõva käe“ eeltingimuseks on kõva seljatagune, nagu Mussoliini. Mussoliini käseb ja tema sõna toet- tab kaks ja pool miljoni vaimustatud patriooti. Ene- sestki mõista saab käsk täidetud. Kellele aga võis käs- kida Kerenski? Miks ei parandanud Kerenski viga ta kindral Kornilov, kes valge hobuse seljas Moskvasse sõitis, „apelleerides Skobelevi aupaistusele“? Miks ta oma korpusega poolele teele peatama jäi? Kerenski oli ju enese „väljalobisenud“, oli naeruväärne ja põlg- tuse alune; valitsuse võim „lomas uulitsal“, nagu kaotatud taskurätt — miks kindral Kornilov ehk mõni teine kõva käega mees ei omandanud selle, mida enam keegi ka ei kaitsenud? Miks see jäeti saagiks Leeninile? Leeninil ei olnud mingit korpust käsutada, oli vaid inimeste kari käes — organiseerimatu ja võbisev.

Inimese ühiskondline väärtus on sarnane kõigi asjade väärtusele — ta on siis, kui on võimul väärtusi loov vaim.

Kuid Venemaal pääsis võimule mitte demokraat- line vaim, vaid füüsiline demokraatia, sest demokra- tismi idee mõistmine oli nii labane. Too füüsiline de- mokraatia löi oma korra — retrokraatse, vaimlist arist-okraatsust, tarkust ja distsipliini põlgava korra.

Järjelikult, ei võinud seal olla ka inimese tarkuse väärtus kõrges hinnas ega saanud ennast avaldada valitsuse tegevuses.

Veeretada Venemaa languse süü Kerenski isikule, on poliitiline naiivsus. Kerenski vastas täiesti ühis- konna ideoloogiale. Milline see oli, nägime eelpool. Ajaloolise tõe seadmiseks olgu tunnistatud, et A. T. Kerenski oli kaugele nägavam, kui teised tolleaegsed tegelased: just tema nõudis revolutsiooni lahti puh- kemisel Riigi Duuma liigetelt kiiret ja energilist tegu- semist. Kuid seal kõheldi rohkem, kui vaja. Loid oli terve seltskond, jäi loiuks ja saamatuks lõpuni.

Pärast Kerenski langemist on õnne katsunud terve rida kõva käega mehi. Boris Savinkov, Koltšach, Denikin, parun Vrangel, Judenitsch, batko Balahov- vitsch jne. jne. Tingimused olid neil paremad, kui Vene ajutisel valitsusel, sest välissõda oli lõpetatud, elanikud olid küllalt maitsevad revolutsiooni mõrudat vilja ning

ihaldasid pääsemist kommunistlisest korrast. Kuid kellelgi neist ei olnud edu, sest vaimlise demokratismi ja vaimlise aristokratismi olid asendanud füüsiline demokraatia ning aristokraatia.

Kokku võttes: Vene impeeriumi lagunemine ja revolutsiooni süvenemine endise impeeriumi ühel osal oli paratamatu nähtus maksva ideoloogia ning majandus- liste ja õigusliste suhete juures. Valitsuse kõhkle- mine oli loomulik nähtus. Energilistest isikutest koos- nev valitsus, kes oleks sündmuste peale aktiivselt mõ- juda püüdnud, oleks olnud õige haruldane juhus aja- loos ja enam andmeid räägib sellepoolt, et ta oleks ärapähitud, sest ta oleks paistnud tagurlikena. Re- volutsiooni „süvenemine“ oleks ajutiselt segatud ja veninud pikema aja peale. Abinõu määratseva revolutsiooni ärahoidmiseks oli ainult ülevalt poolt algatud impeeriumi lõhkumine iseseisvateks osadeks Briti im- peeriumi dominioidide õigustega. Sellega oleks ker- kergendatud saanud kesk valitsuse töö, rahuldatud osa kodanikkude rahvuslised nõuded ja loodud võima- lus toetuda nendele osadele mässu katsete ilmsiks tule- misel mõnes riigi osas, sest mässu ei saa loomulikult algatada üle terve riigi ühel ajal.

Kuid sarnane radikaalne samm tõeliku demokra- tismi poole oli Vene valitsusele täitsa vastu võtmatu. Suur-Vene seisu kohalt oleks see ka lubamatu samm olnud, sest kultuurilisemad, energiliste töökate koda- nikkudega ääremaad oleks hakanud eksploateerima Suur-Venet, nagu koloniaal maad.

Seda ei võinud lubada ometigi Vene rahvusline valitsus. Sama dilemm jääb Venele ka tulevikus: loobuda Baltiriikide, Poola ja Soome enese külge lii- tumise kavast ning kaitsta ennast nende vastu tolli- piiriga, ehk liita nad enese külge ja ärahävitada nen- des igasugune demokratismi ja rahvuslise iseteadvuse lõhngi, sest muidu võidetakse enesele kaela peremehi.

Kerensklusel ja bolshevismil on üks ühine joon, olgugi nad valitsemise põhimõtetes ja meetodides nii lahkuvinevad. See on kõlbmatute abinõude tarvita- mine üllesseatud sihtide kättepuudimisel. Kerensklus usk, et Venemaal on võimalik maksma panna de- mokraatiline kord füüsilise demokraatia kaudu meile tuntud Vene olukordade juures. Tegelik elu tõendas vastupidise. Bolshevism usk, et on võimalik maksma panna teoreetiliselt oletatav kõige täiuslisem ühiskond- line vorm ja kõige järsumate surve ja terrori abinõu- dega, kõrvaldades rahvate elu senini juhtinud jõud, nagu õpetas marksism. Sündmuste käik on näidanud, et nad on „ilusate ideedega põrgu teed sillutanud“ ja äärmisele reaktioonile kõik ettevalmistanud. See, mis seni Venemaal nähtud, ei ole tolle maa kannatuste lõpp, vaid alguskannatused on veel ees. Bolshevis- tide külv ei ole veel lõikuse valmis. Kui see valmib, tulevad Venele tõsised viletsuste päevad.

K. Kirschbaum.

Seaduste täitmiseks ja jahiloomade kaitseks.

Kaitseliidu küttisalgad on oma tegevuse lõpetan- nud, ehk õigemini, nende tegevus sai lõpetatud. Lei- dus salku, kuhu koondusid salakütid ja n. n. „nahajääg- rid“ ning isegi otsekohe kuritahtlised isikud, kes muidu püssiluba ei oleks saanud. Ühes salgas tegutses ka tuntud „punane“, keda 1-ne detsember lõpulikult pal- jastas. Kuid mõned teised salgad seisid ometi võitluses salaküttidega; praegu aga tunnevad seda sorti jahimehed end igasugustest seadustest täitsa vabadena. Püha- päivil pealinna ümbruskond päris kubiseb püssimees- test. Väikearvulisel maakonna politseil pole kõige parema tahtmise juures võimalik nende järele valvata.

Eriti soodus pind ja iseadusest üleastujatel on asundustes, kus nad, ühe krundi pealt teisele lipates maaalale pääsevad, millise peremees koha peale ei ole, ja sealt neid söimavad ja ähvardavad, kes oma krun- dil küttemist keelab. Asunikud ühiseks väljaastumi- seks end kahjuks ei organiseeri, üksikud aga midagi teha ei saa. Seaduserikkujaid tundmatuid isikuid kindlaks teha ei ole võimalik, sest koha peal puudub politsei, lõpuks jäävad needki külmaks. Nõnda hävi- nevad viimased metsloomad, sest „nahajääger“ ei tunnusta keelatud aega, temal on ükskõik, kes püssi ette juhtub.

Kaitseliidu paraad Kullamaal.

Riigikogu liige Anniko (×)
peab kõnet.

Ei hävine ainult metsade ja nurmeilu, vaid ka rahva vara. Kui tähtsaks teguriks rahvamajanduses võivad olla jahiloomad, näitab see, et ilmasõja ajal Saksamaal nendega arvestati kui faktoritega rahva toitmises. Ostarbekohased seadused ja kõva järelvalve olid seal ka sigitanud jahiloomi otse üllatavas rohkuses.

Peale röövjahipidamise maksab salakütt harva oma jahipidamise ja laskeriistade kandmise lubade eest ning seadustest üleastumisega annab halba eeskuju. Nõnda on ta mitmetpidi kahjulik.

Salaküttimist oleks kerge likvideerida, kui kaitseliit oma abi ei keelaks. Juba vali kontroll laskeriistade andmisel tooks parandust. Arvan, et võitlusjahiseaduse-rikkujatega ei oleks kaitseliidu eesmärkidest kõrvalekaldumine, on ju tegemist reivastatud sea-

duse rikkujatega. Maapidajate poolt, kelle põlud ja heinamaad saavad tallatud, teeniks aga kaitseliit tänu ja lugupidamist. Antagu vähemalt üksikutele kaitseliitlastele, kes ise soovivad, a metlikult luba jahiseaduse täitmise järele valvata, kui seda kõiki-dele kohuseks ei või teha. Niisugune luba on mõnel suurema jahiseltsi liikmetel, kui ma ei eksi, ja väärnähtusi sel puhul pole kuulda olnud. Kaitseliitlane, kes iseseisvaks tegutsemiseks tõsisematel juhtumisel ettevalmistatud peab olema, saaks juba ka sellega valmis, kui talle ainult vastavad juhtnöörid antakse. Maal asuvate kaitseliitlaste hulka tooks see elavust ja põllupidajal oleks läheduses keegi, kelle poole ta pöörata võib. Ja kaitseliitlast salakütt juba ähvardama ei hakka, sest esimesel on tugevam relv.

Üks kaitseliitlane.

Kõnelused võitluspäivist.

Habemik lahingulövi, üks neid Vabadussõja veteräänide, kelle isik ja elutöö saavad legendaarseina liikuma läbi tulevate aegade, kõneles mulle hiljuti lahingpilte Vabadussõja võitluspäivist. Omil usutavalt sõjamehe sõnul maalis ta neid mulle küllaldaselt — värvikaid, tulvil meeleolu ja sarmi, süngeid, südant haaravaid, kangelaslikke, uskumatuid, kuid kõitvaid ning raskejoonelisi, täis sõjamehe võitlusvaimustust ja relvade vihast hundamist. Ent rohkem kui ta sõnad mõjus ta enda olemus, milline ise juba kõneles iseteadvalt ja kangelasmeelselt. Ta püsib mu meeles Vabadussõja põhikehastusena, ta kõnelused aga — otse elavamatena epookidena selle sõja ajaloos. Olen auu, kui ei märgiks siia mõnd neist haaravaist sündmusist ning pildest, mida teha mu kõlbline kohus.

Lõikuskuu õõ.

Pime ja vihmapiserdav lõikuskuu õõ. Küla tumeda metsapalistuse tagant paistavad üksikud majad. Sügissuvine õõ sünnitab tuulelõõske. Nad kannavad endiga piserduvat vihma ja üksikuid vaenlaste hääliitsusi. Püüame mõtet, kuid ei leia. Jälle ootame — ning kannatame ootamisvaeva. Rahutu vaikimine enne võitlushoogu.

Pimeduse ringid tõmbuvad koomale. Leiame endid piiratuina õõpimedusest. Täna peab otsustuma, kellele jääb küla. Viis päeva piiramisreisukorda. Mõningad tulevahetused. Ent täna peab olema lõpp. Tihendasime omi jõude, olime valmis ka kõige pahe-

maks. Eelluure töi teateid, et vaenlased liig julged endi päale, et riskeerivad väheste meestega. Olla meid lõpulikult väsitatud, palju ikkagi jõuame. Kartsime seda puhku, et vaenlase liig julgus saab talle saatuslikuks. Kujutlesime endid ikka nõrgemaina, et siis viljakamalt tegutseda, kogu jõuga päale murda. Täna oli lootusi, vaid ootamine ja vaikus tegid rahutuks. Õine vihm kriipsutas seda omalt poolt veel alla.

Tuulelõõtsad hingasid valjemalt, hommik hõhkus jahedust. Kuuldusid üksikud paugud, kui märguandeks. Tulisähvatused käristasid õõpimedust. Targu ei vastand, vaid otsustasime esimestena tungida külale päale.

Lõikuskuu õõ lõõmendas tulest. Valgussirbid niitsid õhe valgund pimedust. Õhk rebenes kuulipildujate raginast. Vihm tihenes käristatud õhus. Püssitulest soojendatud piisku sadenes alla.

Talud käisid käest kätte. Punased ei taganend. Nagu palle mängus, vahetasime maju. Sülgasime üksteisele verist tuld, kuid kumbgi ei alistund. Sai haavatuid, sai surnuid.

Ei aidand, haarasime vaenlase üksikult. Neid oli arvult rohkem. Mõni mees võitles kahe, kolme vastu. Jandasin kolme venelasega. Ühele söõtsin kallale täägiga. Teiselt kiskusin relva ning tapsin kolmanda. Teisega jäin maadlema käsitsi. Haaras pussi, tahtis lüüa. Rabaski pahemat kätti Lasksin seda sündida meelega, et tabada silmapilku. Ja samal pilgul, mil langes puss, hoos surmamise mõte, haarasin mõrtsuka

kõrist ning vajutasin maha. Pussi kiskusin käest. Andis alla, vangistasin.

Igaüks saime omadega valmis. Ülejäanud põgenesid paaniliselt. Küla jäi meile.

Niidetud väljad.

Vahetasime seisukohti.

Sügissuve päikesepaiste lehviva tuulega. Nagu kinolinale, heidab päike maastikupildid me silmade ette. Lai liivasse lõigatud roobastee hüpleb meie ees üle liivaste küngaste. Pärlitega ülejutatud liiv lainetab väljul. Põldud kahuri kuulidest küntud, lagedal pleegivad üksikud ahevaremed ja lahingu jäänisid. Ent päike pillergaaritab nende keskel, sest nad tunnistavad meie võitu. Vast mõne päeva eest sunniti siit punaväed lahkuma.

Kiirustume ühe talu poole, mis näib puutumata liiva mägede keerises. Astusime sisse. Teretame vaikust ja hääletust. Peremes, kes põgenend, pole tulnud veel tagasi. Pardelt leiti vaid üks hiinlane, kes enses ise kägistand. Tahmasena tõime ta säält alla. Urgitsime küsimuse kallal, miks pikapatsi mees enese tapnud. Kuid üllatuseks leidsime, et tal juuksepalnik puudus. Ent hiinlane oli ta siiski.

Jatkasime teekonda. Päike hiivas enese juba lõunasse. Helesinine taevas valgete pilvede kui kevadiste liblikatega hõljub üle me päade. Eemal, kus sulab sinine taevas ultramariniinse metsa viiruga, on meie sihtkoht. Sinisinisest õhu virvendusest tõusevad kaks ümarikku kuplit. Need on Muna- ja Vällamägi, millised mähtuid sinipehmesse suitsu.

Kergetena ja vabatena tunneme end rännakul. Sammume vastu uutele sündmustele. Homme algab meil uus päev. Ent kõik olnu ja möödunu paelustab ning köidab. Ootame veel, mil saab kõik minevikuks. Alles täna liigume lahingvikatitest niidetud Võrumaa väljul.

Mõisas.

Olime jaand kibedate võitluste kestes üksteisele võoramaks. Sõnuvahetamata möödus päivi. Unustasime isendidki, nii kohustruina olime andund relvateenistusele. Nii oligi, et vaenlase positsioonide vallutades N. mõisa paigunemise esimesel päeval, jääme endisse suletult igati oma ette. Esimesed puhketunnid möödusid see asemel, et elustada, nagu surmahauas. Janunesime uut tegevust, võõras oli meile nüüd igasugune paastumine.

Alles teised, kolmandad päevad töid helevust. Külast tuldi meid vaatama. Et olid punaste eest põgenend kaugele, ei saand varem. Taludest olid nad eest leidnud rikkaliku tühjuse. Punased olid kõik paljaks röövind. Mõni nupukamaid talumehi oli matnud vilja siiski tagavaraks.

Mõni tütarlaps tuli, vahtis meid kui unes. Ligidale ei julend. Kartsid sõjamehi. Pikapääle siiski taltsutasid oma argust. Mõnestki sai hää seltsiline.

Ent mehed tulid, pigistasid kätt, tänasid, olid rõõmsad. Vähemalt olid vaenlased löödud. Paljaks olid saatanad neid teind! Naiste vastu olnud väga ülbed, seepärast tütarlapsed vahetagemata kartsidki igat sõjameest.

Sigines tutvusi külas. Küllastasime vastastikku ühteist. Nurusid meilt leivapalukese vastu lahingu juhtumusi. Olime ka väga viljakad. Ohutu positsioon siin mõisas tegi meid rahulikeks. Valgusime laiali isegi lähemasse külla. Olime kindlad, et vaenlase pääletungi nii pea oodata pole. Kuid muide olime valmis kõigeks. Küla polnud kaugel, otse mõisa alla küünisid esimesed talud. Mehi võis häirata viibimata.

Ent eksisime. Kaks korda proovis vaenlane tuld. Teine kord hiilisid õõsel mõisa rohtaja tagant. Likvideerisime mõlemad võidukalt kerge vaevaga. Jäime mõisa kümneks päevaks.

Naine.

Mõisas, kuhu olime jõudnud üksteisele võõraina, algasid nüüd kodused ja hääsõbralikud päevad. Leidsime omale vendi, häid lahingsõpru ja tuttavaid. Vaid üks sõdur hoidus eemale. Teda nägime alati istumas kiri või mõni raamat silme all. Olid nähtavasti hääd sidemed koduga. Ta sai kirju pea igapäev. Arvasime mõne tulevat isegi vaenlase poolt. Igaüks aga tõi enesega midagi iseäralikku, mis teda köitis ja üllatas: Ühel päeval kiskus ta kirja vihaga puruks. Talle oli võõralt poolt teadustatud, et isa, kes vabatahtlikuna sõjas, tapetud. Punased olid tal torgand silmad, lõigand keele ning lõppeks raunud möögaga pää. See vihastas noort sõdurit. Ta trampis kaua kirja rebemid põrandal kuni väsis ning jäänused tikuga süütis.

Ta oli tõesti iseäralik, kahtlesime tihti, kas üldse on mees. Ta osutas palju naiselikke omadusi: ei naljatanud meestega, punastas, kui kõnelesime kahemõtelisusi või armastoote ning ei armastand mängida kaarte. Ninetasime teda Siksule.

Jõledast teadmisesest haaratud, oli ta meile veel suletum. Möödus päivi, mil ei hingand meil sõnagi. Isegi sööma ei tulnud. Ühel päeval tõi keegi tütarlaps meile mune. Ka Siksule andis kaks. Önnitletu silmitses tütarlast hardusega. Äkki kahmas tüdruku ning sules selle suu ja silmad pöörase suudlusega. Tütarlaps karjatas ning põgenes. Meie naeratasime ülekohtuselt.

Nüüd nägime teda igapäev püssi kallal nokitsemas, kirjust hoolis vähem. Neil korral ei heitnud ta magamagi. Ta anti arsti korraldusse, ehk on vaimuhaige. Hakkas nutma ja ta hää oli paluv kui naisel. Tal olla veel suuri kohustusi. Küllap saavad nägema kõik.

Vaenlane tungis kolmandat korda mõisale pääle. Tihenes äge lahing, mis pidi positsiooni otsustama. Haarasime vaenlase pahemalt tiivalt oma ringi. Tungisime võidukalt kallale. Siksule oli meiega. Ta laadis ja laskis, ikka laadis ja laskis. Kuuldus kuulipildujate ragin. Siksule laskis kuni raud kuumenes käes. Ikka laskis. Ta näis unustand olevat kõik muu. Aimas ta selle lõppu?

Siksule eraldus meist, ei keegi saand teda keelata. Ta tormas üksinda vaenlaste sekka. Vastaseks valis ühe punaväe ohvitseri. Kuulid lendasid, kuid Siksule nad ei taband. Siksule jooksis, laadis ja laskis. Nägime, kuid punaväe ohvitser teda revolvriga sihtis. Ka Siksule märkas seda. Ta sööstis ohvitseri kallale ning otsustavalt rabas sellelt revolvi. Kuul jooksis mööda. Ohvitseri jäi relvata ning Siksule virutas talle täägi kõhtu. Ent samal pilgul löi juurerutand punase mõök Siksule oma ohvri kõrvale maha. Ohvitseri tapp aga löi vaenlase segi. Suurte kaotustega põgenesid punased mõisa mant.

Hakkasime koristama haavatuid. Nägime: õlast raskesti haavatud Siksule kummardab üle tapetu näo. Tardund pilgul vahib laibale otse silmi. Tahtsime ta kiskuda korjuse juurest, mis ta palvetagu vaenlase laiba man.

„See on minu mees!“ kisendas Siksule segajatele hullumeelselt näkku.

Vang.

Ühel õöl tabati punane luuraja. Oli eestlane, Kuresaare mees. Väike kõhnake, nagu sügisene äbarik, seisid ta mõisa toredas saalis me keskel. Tuhmide silmadega vahtis ta pikkade ripsmete alt otse oma ette. Küsimustele vastas vaevalt kuuldavalt. Vaene oli vaadata sellast kuju, ja nii tähtsate kohustuste täitmisel sissekukkund! Milline ta veel ise oli? Rõbalas, närus, nälgind, võibseiv ja arglik. Olime olnud vangide vastu alati inimlikud, ehkki igapäev saime rabavamaid teateid enamlasvägede mõrtsuklikkusest meie vangide vastu. Sündsaim oleks kahtlemata olnud

Kaitseliidu paraad Kullamaal.

Ratsarühm paraadilt lahkumas.

talitada samuti, kuigi me vahest ses suhtes nii leidlikud poleks olnud. Põleva paberossi otsaga poleks osand me igatahes silmi välja põletada. Kuid sellane kuju, nagu vast sissekukkunud Saaremaa mees, äratas veel koguni kaastundmust. Oli ju teine veel oma suguvend.

Ei kannatand veel ühtki valju sõna, kui kõik välja lobises. Oli hulkund juba kaks päeva siin külas, olla paigaga varemalt tuttav. Kogu aeg pole iva hambasse ega magada saand. Pidand olema valvel kogu aeg. Seltsimehed öelnud, tuled tühjalt tagasi, saad tappa. Oleks härradele tänulik, kui saaks veidi puhata ning tükikese leiba. Puhand, räägiks ta kõik, isegi oma vägede kohta annaks teateid.

Nägime, kui demoraliseeritud olid juba vastase mehed. Mis nii viga sõida, kahju vast ainult, et pole küllalt kõlblise ja taktilise vastasega tegu. Sõjamehele pole miski autum, kui sõidida rumala vaenlasega.

Pärast kõneles ta meile palju. Omad kuue nõõbid kooris ta lahti, et võtta neisse peidetud salajasi kirju. Kirja võis lugeda vaid luubiga. Juukstest, varvaste vahelt ja isegi säält, kus pelgupaik juba kõlbliselt vaevalt mõeldav, tõime lagedale täpselt hangitud teateid meie vägede seisukorra kohta. Naps viina mehele ja oma vägede saladusedki kõneles välja. Oli pääle muu siiski tubli poiss.

Ei olnud me ta vastu ka ülekohtused, kuigi selle-sarnaste kohta ainult kategoorilised otsused maksivad. Päälegi, et oli hää vigurimees, sai ta meie sõpruse osaliseks. Temas oli imelikul viisil alalhoidund vana saarlase vaim. Nii vähe oli mõjutand teda sõda, vähemalt punastund ta polnud. Ainult pelgajaks ja kurvameelseks olid seltsimehed ta kloppind. Ta kõneles eht saarlase viisil, laulis saarlaste laule ning tantsis naljakaid küla tantse. Sellasena oli ta meile väga tarvilik. Lõbustas aega.

Kui vangi vastu, olime aga veelgi nõudlikumad. Ning vastuvaidlematult tegi ta kõik, mis talt nõuti. Näiteks immiteeris ta koera, hobust või mõnd teist

ausat kodulooma. Kiskus enese paljaks ja tantsis „neegrite tantsu“ ning näitas kuis hiinlased naistega valatlevad. Oli neid imelikke pilusilmalisi patsimehi omis ridades tundma õppind. See lapitud sõjameeste kogu oli talle ka palju muid kriukaid kaasa annud. Neid etendas ta meile parima meelega. Tasuks andsime talle tubakat ja napsu viina.

Meie keskel tundis ta end täiesti kodus. Andis isegi sõna, et kui tuleb lahing, astub meie ritta. Ainult oli meil põhjust karta, et ta oma seltsimeestega, kui need ta pihku eksivad, eht „seltsimehe“ kohaselt talitab.

Talvehommik.

Külm valgus ujutab valgeid välja. Kuulduvad valjud raksatused, kui kõu. Sähvavad hommikusse valgusse kahurvälguud. See on sõjavestus, hariifik jutujamine tulekeeli.

Vaenlne taganeb korratus ridades mängleva tuletiku all. Shrapnellid piserduvad nende kaela tulinahka. Tõttame neile järgi üle lumiste väljade, läbi kirgja hommikuse õhu. Värvilises tulesajus saadame neile relva haugahtusi järeltervituseks kaasa. Hüva tervit! Nägemist!

Noor sõdur Turvas on täna esimest puhku lahingus. Ta talitab kui unes. Kuid ta on julge, ime-likult julge. Püss juba laskmisest kuum. Ootab veidi ja jälle raksatab relvast tulist vihma, mis ühineb lahingvälja ilutulestusega. Turvase ees põgeneb vene-lane. Ta tõttab otsustavalt järele, kuid põgeneja on agar ning haavab Turvast pahemast käest. Ent Turvas ei tea, et tabas teda vaenlase kuul. Ta jookseb endise südidusega edasi. Juba on ta omist sõpradest ette jõudnud. Nüüd alles tunneb ta endas imelist ram-mestust. Ta langeb otseti lumme, kuid tõstab kohe pää. Turvas naeratab, ta on vaid veidi väsind. Silmad aga püüavad tuksatuvaid relva värke. Hüva tervit! Nägemist!

J. J—v.

KAITSELIIDU ELU.

Kaitseliidu paraad Kullamaal.

Hiljuti korraldas Märjamaa malevkonna Loodna kompani Kullamaa kiriku juures kaitseliidu paraadi. Paraadi andis üle komp. päälük E. Arover ja võttis vastu malevkonna päälük reserv-kapten M. Unt. Rahvast oli murruna kiriku juure kokku tulnud, mille sarnast rahva kogumist Kullamaal vaevalt enamalt nähtud. R. k. l. h-ra Anniko pidas vaimus-tava päevakohase kõne, meeletuletades ka meie kodu-

maa kaitsel langenud sõdureid, kellede auks ja meeletuletuseks rahvas päid paljastas ning pasunakoori koraali mängis. Peale kõnede toimetas kohalik kiriku õpetaja h-ra Brasche Loodna meeskonna vannutamist, mille järele pasunakoori saatel ees ratsa ja järel jalgväe rühmad ning skoutid kiriku juurest lahkusid. Öhtul oli kohaliku põllumeeste seltsi ruumides Loodna kaitseliitlaste pidu, mis hää ilma tõttu aineliselt hästi korda läks.

E. A-r.

Väljamaa sõjaajakirjandus.

Prantsusmaa.

Revue de Cavalerie, juuli-august 1925.
— 1. Ratsaväe kooli 100. aastane juubel. — 2. Instruktori taskuraamat, kindral Rampont. — 3. 4. ratsaväe diviisi manöövrite puhul Wahn'i laagris, kolonel-leitnant Flavigny. — 4. 10. draguunide brigaadi jalgsi pataljon 2-es Marne lahingus, leitnant Jean Dupuis. — 5. Lihtsustatud taktika otsimisel väiksete üksuste jaoks, I. Rühma tarvitamine, commandant Bousseret. — 6. Araabia ratsutamise kunst, Louis Mercier. — 7. 19. küttide rügement 21/22. augusti ööl 1914, kapten Navarre. — 8. Ratsaväe lahingharjutused, kapten de la Garennie. — 9. Spordi kroonika. — 10. Bibliograafia. — 11. Ametlik osa: Ülendused. A. K.

La Revue d'Infanterie, 1. juulil 1925.
— 1. Lahingõppus väikeses jalgväe üksustes, kolonel Lemoine. — 2. Mida peab iga ohvitser kahurväest teadma: IV. Kahurväe toetus jalgväele, eskadroniülem de La Porte du Theil. — 3. Forté ja Rétheuli fermide valdamine 126. diviisi poolt 9.—16. oktoobri 1918, eskadroniülem Janet. — 4. Väike jalgväe üksus pääletungil, kapten Le Brigant. — 5. Kehaline

kasvatus sõjaväes, pataljoniülem G. Besnard. — 6. Taktika pärast sõda ja selle tarvitamine idamaal, kolonel-leitnant Clément-Grandcourt. — 7. Jalgväe kohta käivad seadused, dekreedid ja ringkirjad. — 8. Bibliograafia. A. K.

Eesti paberosside lõõksort!

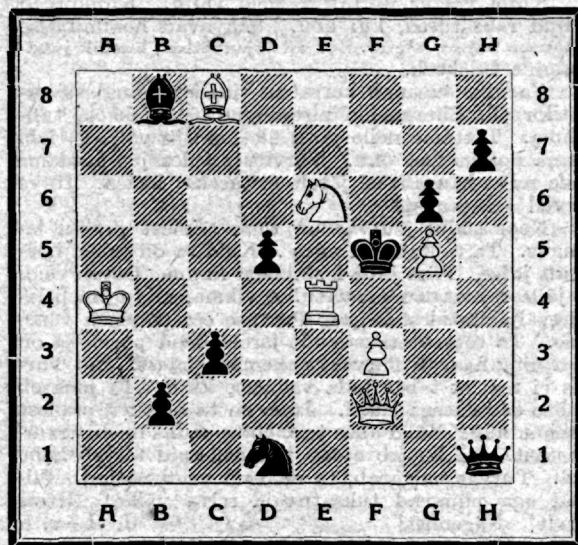
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne № 30.

Kokkuseadnud V. Wynne (Dudleys),
II auhind „Tidskrift für Schack“i turniiril.

Mustad.

Valged.

Valged: Ka4, Lf2, Ve4, Oc8, Re6, Ef3 ja g5.
Mustad: Kf5, Lh1, Ob8, Rd1, Eb2, c3, d5, g6 ja h7.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

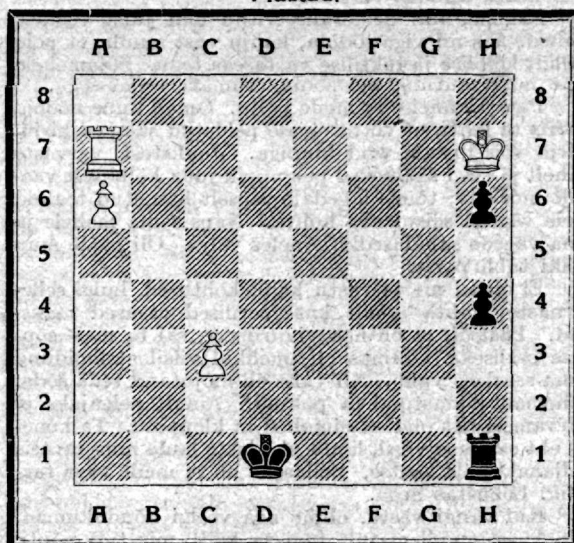
E = ettur = sõdur.

Trükivigade õiendus.

Maleülesandes nr. 28 peavad g4 ja h3 ruutudel mustad ratsamehed valgete asemel olema, mis ka tüüpidest diagrammi all selgub.

Lõpumäng № 21.

Kokkuseadnud H. Rinck (Barcelonas),
Mustad.

Valged.

Valged: Kh7, Va7, Ea6 ja c3.
Mustad: Kd1, Vh1, Eh4 ja h6.
Valged algavad ja võidavad.

Ülaltoodud lõpumängu nr. 21 lahendus:

1. Va7—g7!, Kd1—c2,
2. Vg7—g2+, Kc2—b3,
3. Vg2—a2!, Kb3:a2,
4. a6—a7 ja valged võidavad.
1. (Va7—g7!), Vh1—e1,
2. Vg7—g1, Ve1:g1,
3. a6—a7 ja valged võidavad.

Vastutav toimetaja E. Limberg.
Väljaandja: Sõdur. Tallinn, Pagari tän. nr. 1.